

KULTUREN

Ulefos Hovedgaard

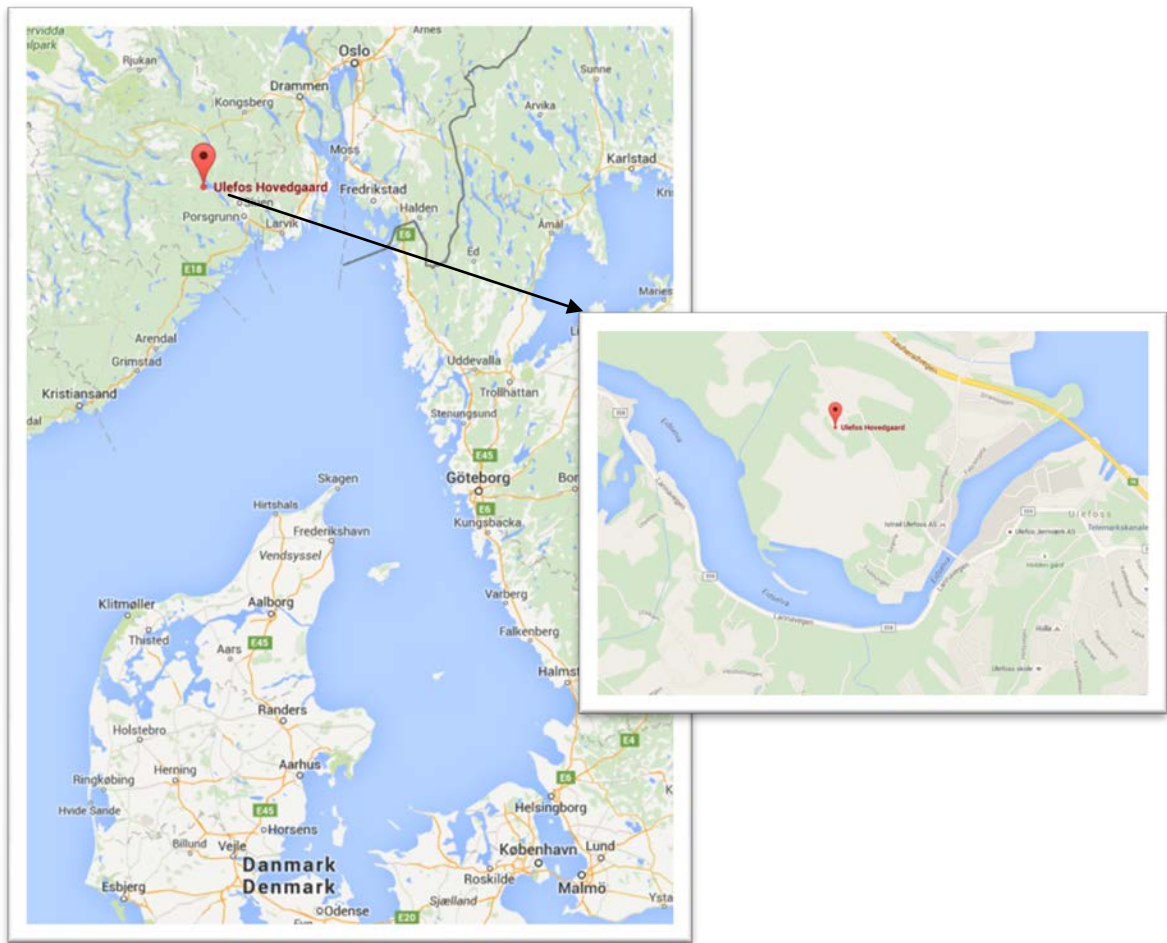
Nome kommun, Telemark/Norge
Trädgårdsarkeologisk förundersökning 2015

Innehåll

Inledning	3
Kulturminne.....	4
Bakgrund.....	5
Parken på Ulefos Hovedgaard.....	7
Källmaterial	8
Syfte.....	9
Genomförande och resultat.....	9
<i>Källkritik</i>	12
Schakt 1	13
Schakt 2	15
Schakt 3	17
Schakt 4	17
Schakt 5	19
Schakt 6	20
Schakt 7	23
Schakt 8	24
Schakt 9	26
Schakt 10.....	28
Schakt 11.....	28
Schakt 12.....	30
Schakt 13.....	31
Schakt 14.....	31
Schakt 15.....	34
Schakt 16.....	35
Övriga strukturer	37
Sammanfattning	40
Referenser.....	43

Bilagor	43
<i>Bilaga 1. 2015-års stigar, byggnader och schakt, samt kända tidigare ingrepp.</i>	<i>44</i>
<i>Bilaga 2. Schakt 4 – planritning</i>	<i>45</i>
<i>Bilaga 3. Schakt 6 – norra sektion</i>	<i>46</i>
<i>Bilaga 4. Schakt 7 – norra sektion</i>	<i>47</i>
<i>Bilaga 5. Schakt 8 – plan- och sektionsritning.</i>	<i>48</i>
<i>Bilaga 6. Schakt 9 – planritning</i>	<i>49</i>
<i>Bilaga 7. Schakt 11 – planritning och sektion</i>	<i>49</i>
<i>Bilaga 8. Schakt 14 – planritning</i>	<i>49</i>
<i>Bilaga 9. Schakt 15 – planritning</i>	<i>49</i>
<i>Bilaga 10. Schakt 16 – planritning</i>	<i>49</i>

Figur 1. Ulefos Hovedgaard i Ulefoss, Telemark fylke, Norge, med platsen för undersökningen markerad. Kartorna är hämtade från Google maps.

Inledning

Landskapsarkitektfirman *Feste Landskap* har för Telemark museer fått i uppdrag att utarbeta en trädgårdshistorisk analys och rekonstruktion av parkmiljön tillhörande Ulefos Hovedgaard i Ulefoss. Efter samråd med Mette Eggen, numera pensionär men tidigare anställd på Riksantikvaren och sakkunnig i trädgårdshistoriska sammanhang, avgjordes att en trädgårdsarkeologisk undersökning var nödvändig, varpå Kulturhistoriska föreningen för Södra Sverige (Kulturen) fick uppdraget. Den trädgårdsarkeologiska rapporten ska fungera som underlag för den fortsatta analysen och rekonstruktionen som Feste Landskap planerar att utföra. Ulefos Hovedgaard uppfördes år 1807-1817 och räknas som Norges främsta byggnadsverk i empirestil.

Sedan år 1989 är Ulefos Hovedgaard organiserad som en stiftelse med ägaren Niels Cato Aall i en central roll. Telemark museum förvaltar och sköter driften på Hovedgaarden i samarbete med lokala vänföreningar som bistår med bland annat trädgårdsskötsel.

Figur 2. Ulefoss med hovedgården längst upp på kullen, samt Lille Ulefos omkring år 1830. Konstnär är troligen Ferdinand Gjøs (Sellæg 2007 s 65).

Kulturminne

Uppgifterna i detta avsnitt är hämtade från *Kulturminnesøk* som är Riksantikvarens webbsida.

(<http://www.kulturminnesok.no/Lokaliteter/Telemark/Nome/ULEFOS-HOVEDGAARD>).

Ulefos Hovedgaard är belägen på en kulle ovanför Eidselva, nordväst om den lilla byn Ulefoss. I söder finns en fantastisk utsikt ner mot *Lille Ulefos*, mot öster *Ulefos jernbruk* och mot sydöst en vacker utsikt mot Norsjø. Telemarkskanalen ringlar runt området Norsjø i öst, genom slussanläggningen i söder och genom Lanna i väster (figur 1). Norr om huvudbyggnaden ligger ekonomibyggnader med klocktorn, lada och en sluten innergård. Söder och öster om huvudbyggnaden finns en terrasserad trädgård i engelsk stil från tidigt 1800-tal. Parken är inte fredad enligt kulturminneslagen, vilket däremot byggnaderna är. Parken i engelsk landskapsstil anlades ca 1810-15 av Niels Aall och den svenske trädgårdsmästaren Peter Holmström.

Framför den södra fasaden med kolonnportaler finns en halvcirkelformad, 2,5 m hög terrass. Utsikten från den övre terrassen mot Norsjø är magnifik, och är också väl synlig från andra sidan och utgör ett blickfång. Den övre terrassen har en mer formell karaktär än övriga delar i parken. I slänten mot söder och öster breder landskapsparken ut sig

med gräsmatta och slingrande stigar under äldre träd, mestadels ek. Ett av Norges äldsta växthus, uppvärmt av rök, finns på huvudgården. Parken underhålls fortlöpande, dock i förenklad form (Kulturminnesøk 2015).

Riksantikwarens notering om platsens skyddsvärde anges som: 1. nationellt – 2. regionalt - 3. Renoverad: ca 1960 – 4. ca 1985

Typ	Kulturminne
Ort	Ulefoss
Kategori	Bebyggelse
Infrastruktur Art:	Herrgård-lustgård
Ursprunglig funktion	Bostad
Skyddsvärde	Fredat (olika skyddstyper på individuella minnen)
Datering	Efterreformatorisk tid 1800-talet, första kvartal
Registrerade fynd	Bostad, Park
Fylke	Telemark
Kommun	Nome
Synlig ovan mark	Ja
Under vatten	Nej
Lokalitets ID	86736

Bakgrund

Stora delar av Telemark är täckt av skog, men emellanåt bryter det av med vatten i form av forsar och sjöar. Endast ett fåtal åkrar och ängar öppnar upp den kuperade terrängen. Under förhistorien var virke i skogen en tillgång som mestadels utnyttjades av den norske bonden för eget bruk. Under medeltiden kom dock handelsmän från träfattigare länder som Nederländerna och utnyttjade virkestillgången i Telemark samt köpte upp mängder av timmer i hamnarna. De närliggande skogarna av furu och gran avverkades och flottades ner till hamnarna för att sedan omformas till bjälkar och bord. Från 1500-talet kunde produktionen utökas då vattensågen effektiviserade bearbetningen av stockarna, vilket medförde att en mängd sågverk uppstod runt om i Telemark (Sellæg 2007 s 13ff).

Den stora branden i London år 1666, vars flammor slukade över 13 000 hus och 87 kyrkor, innebar att efterfrågan på timmer var enorm. Tillgången på virke i England var begränsad vilket medförde att en livlig timmerhandel med Norge påbörjades. En dansk man vid namn Jacob Aall reste i samband med detta till London och skapade sig en inkomst genom att importera norskt timmer. År 1712 reste Jacob Aalls son Niels över till Norge, troligen för att firman skulle få bättre kontroll över tillgången på råvaror. Den unge Niels kom att lära sig det norska språket och tillskaffade sig kunskap om trävarumarknaden genom att gå i tjänst hos en trälasterhandlare verksam i Porsgrunn, engelskfödd James Bowman. Bowmans förrättningsgård på Østsida var långsträckt och uppfört i två våningar under ett högre ställd valmat tak. Fasaden dominerades av en stor rundbågad portal och barockpilastrar mellan varje fönster. Två flyglar mot bakgården kompletterade bilden av ett byggnadsverk för en överklass, som också underströk vilken hans centrala position var i trakten. Det var något som kom att inspirera Aallsläkten även i kommande generationer. Niels Aall förstod tidigt vikten av att knyta kontakter med framstående personer inom den tidens förrättnings- och samfundsliv. Hans kunskaper i det engelska språket, samt även holländska och franska underlättade kontakterna inom trävaruhandeln. Efter giftermål med en släkting till Leopoldus, som var ägare till järn- och sågverket på Ulefoss kunde släkten Aall definitivt räknas in som en betydande handelsfamilj i Skiendistriktet (Sellæg 2007 s 19ff).

År 1716 var sågeriverksamheten i Ulefoss i full gång och det kunde räknas till ett av de största sågverken i landet. På orten fanns även ett järnverk som utnyttjade vattenkraft från Eidselva. Bönderna i trakten var ålagda att leverera träkol till masugnen, samt ved till gruvorna och järnmalm. Järnbruket och sågverket låg på vardera sida om älven och var de dominerande verksamheterna vid forsen, vilket lockade mycket folk till trakten och medförde att byn Ulefoss växte. Efterfrågan på matvaror ökade liksom efterfrågan på hantverkstjänster, vilket i sin tur skapade utrymme för nya yrkesgrupper att skapa sig en tillvaro och inkomst lokalt.

Barnbarn till Niels Aall, också namngiven Niels (1769-1854) kunde vid sekelskiftet 1800 se tillbaka på en lång rad år med stor lönsamhet i familjeföretaget. Tiden efter den franska revolutionen hade varit mycket inkomstbringande för de norska handelshusen, till skillnad från de engelska och franska som hade fullt upp med revolutions- och napoleonkrigen, kunde de norska handelshusen stilla stormakternas behov av trälaster och skeppslägenhet. Vid ett arvsskifte fick Niels sig tilldelat Ulefoss gård med tillhörande fyra sågar, fyra kvarnar och flera hus vid forsen. Därutöver fick han flera lastplatser, skepp och skeppsparter samt flera gårdar och skogsegendomar i Telemark. Början av 1800-talet blev dock starkt präglad av krigen i Europa, bristen på mat och hungersnöd påverkade även människorna i Ulefoss (Sellæg 2007 s 41f).

Trots stundande svårare tider omsatte Niels en dröm om en sommarbostad på bergsknallen bakom gården Ulefoss, där hans släktingar hade tagit emot Niels som barn. Sommarstället skulle höja sig över sågverkets arbetsområde och platsen skulle erbjuda en magnifik utsikt över hela trakten. Byggnaden skulle genomlysas av patriotism, position och styrka, samtidigt som det skulle vara en modern byggnad för ett civiliserat liv och

även ett rum för naturupplevelser. På slutet av år 1800 startade bygget av sommarbostaden och influenserna var starkt påverkade av europeiska stilar både utvändigt och invändigt. Mängder av byggnadsmaterial och sten fraktades uppför forsen, eftersom det inte skulle vara det traditionellt användbara timret som skulle användas utan sten. Då det inte fanns en utbredd byggnadstradition i sten saknades det även hantverkare, vilket fick till följd att kunniga hantverkare fick hyras in. Hela byggnadsprojektet blev naturligtvis mycket kostsamt, trots att spillmaterial i form av slaggsten från järnverket användes (Sellæg 2007 s 54ff).

Parken på Ulefos Hovedgaard

Troligen påbörjades anläggandet av parken på gården samtidigt med bostadens uppförande, det vill säga kring sekelskiftet år 1800. Inte bara bostaden krävde mängder av sten utan även anläggandet av terrasser. Den naturliga bergsknallen behövde justeras så att större platta ytor kunde skapas söder och öster om byggnaden. Samtidigt med byggnationen av sommarbostaden, pågick alltså ett parallellt arbete med parken i form av sprängningsarbeten och utjämningsarbeten med slaggsten. Byggherren Niels Aall höll sig hela tiden informerad om detaljer rörande arbetena på byggnaderna, samt parkens anläggande och trots att han förmodligen var mycket upptagen med sitt handelshus och skeppsrederi tog han sig tid att följa framväxten av Ulefos Hovedgaard (Sellæg 2007 s 60ff).

Den nya landskapsstilen, som slog igenom i England i början av 1700-talet, var starkt präglad av södra Europa där antika byggnader i förfall utgjorde intressanta kulturlandskap. I England utnyttjades det engelska kulturlandskapet och naturen för att skapa en ny parkstil, det som i vår tid har fått beteckningen *engelsk landskapspark*.

Med viss fördröjning kom den engelska landskapsstilen även till Norge, men anpassades efter norska förutsättningar och med inspiration av det norska kulturlandskapet. Det sammanföll även med en stark nationalromantisk strömning. Efter det strikta 1700-talet med inspiration av symmetriska barockträdgårdar, fanns en viss längtan efter att återgå till ett mer naturligt skapande av parkmiljöer, vilket också visade sig vara lämpligt i norsk miljö. Träden skulle inte längre planteras i raka rader och gångarna skulle slingra sig fram i parken för att skapa nya vyer och siktlinjer. Sittplatser lite här och där längs med de slingrande gångarna var ett mycket viktigt inslag, varpå en trädgårdsmöbeltradition uppstod som tidigare inte varit så påtaglig. Grottor eller uthuggningar i berget kunde utgöra en mötesplats. Barockens prydnadsrabatter ersattes ofta med nyttoväxter. I Ulefos Hovedgaards fall tycks barockens ideal och den engelska landskapsstilen ha kompletterat varandra. Den övre terrassen, utanför "hagesalen" i huvudbyggnaden, utformades mer enligt barockens krav på symmetri med tapetrabatter, dock med organiska former, medan parken öster och söder om bergsknallen utformades mer som en romantisk engelsk landskapspark.

En låg mur kring den övre terrassen avgränsade ytterligare mot den oformella parken nedanför. Den formella parken med barockinspiration innebar inga överraskningar utan

det var en symmetri som efterfrågades. Denna del var synnerligen lämplig vid representation där gäster kunde ta en nypa luft mellan de långa sittningarna (figur 3). Trots att Ulefos Hovedgaard var byggd som en sommarbostad kan man förmoda att representation har förekommit. De många målningarna i hagesalen med vattenfall, timmer och natur vittnar om att den norska naturen och tillgångarna skulle visas upp. Den engelska landskapsparken inbjöd mer till informella samtal där mindre grupper av gäster kunde ströva runt mer privat.

Figur 3. Odaterad bild från Telemark museum visar den formella trädgården söder om huvudbyggnaden. Troligen från sekelskiftet kring 1900. Notera trädgårdsmöblerna i bakgrunden.

Källmaterial

Flera opublicerade och publicerade skrifter som berör Ulefos Hovedgaard finns att tillgå, här nämns ett urval av dessa:

- *Park og hage ved Ulefos Hovedgård* av hagebrukslærer Torfinn Skard (1929). Första kartmaterialet av anläggningen från år 1817 samt år 1929. Intressant läsning av historiken bakom parken och om parken. Noterna är också intressanta då Skard räknar upp fruktsorter i parken.
- *Ulefos Hovedgaard først og fremst* av Jo. Sellæg (2007). Många fina fotografier i färg som återger miljöer på Ulefos, samt historik om släkten Aall. Byggnaderna

interiört och exteriört behandlas ingående. Parken behandlas också men relativt kortfattat.

- *Landskapsparken ved Ulefos Hovedgaard- en hagehistorisk undersøkelse* av Gro Aasland Dubowski. Skriften är en examensuppgift i landskapsarkitektur vid institutt for landskapsplanlegging vid Ås, Norges landbrukshøyskole, våren 2011. Gro har gjort en gedigen sammanställning av släkten Aalls förehavanden på gården, källmaterial som finns att tillgå samt dagens situation på Ulefos Hovedgaard.
- Digitalmuseum.no. Bildmaterial som är digitaliserat och tillgängligt på Internet. Mycket praktiskt och lätt att söka efter fotografier. Dock saknas information om fotografiernas ålder.

Syfte

Feste Landskap har i samråd med Mette Eggen, tidigare anställd hos Riksantikvaren, diskuterat behovet av att klargöra tidigare utformningar i parken, till exempel kanter/övergångar mellan grus och odlingsjord. Inför den trädgårdsarkeologiska undersökningen föreslogs 13 schakt av landskapsarkitekterna Trond Endresen och Mette Nielsen, som ansvarar för rekonstruktionsarbetet. Vid tillfället för den trädgårdsarkeologiska undersökningen diskuterades föreslagna schakt på plats av författaren och landskapsarkitekt Mette Nielsen, vilket kom att innebära ett antal förändringar mot den tidigare planen. Den huvudsakliga prioriteringen bedömdes vara att finna begränsningar för gångsystemen som funnits i parken samt att konstatera markbeläggningen och om möjligt uppbyggnaden av gångarna. Några schakt utgick då de ansågs vara belägna alltför nära stora träd som skulle ta skada av en undersökning. En närmare redogörelse för schakten kommer under rubriken *Genomförande och resultat*.

Genomförande och resultat

Samtliga platser där schakt föreslagits besiktigades innan schaktningsarbetena påbörjades av landskapsarkitekt Mette Nielsen och författaren.

Flera aspekter togs i beaktande vid schaktningsarbetena:

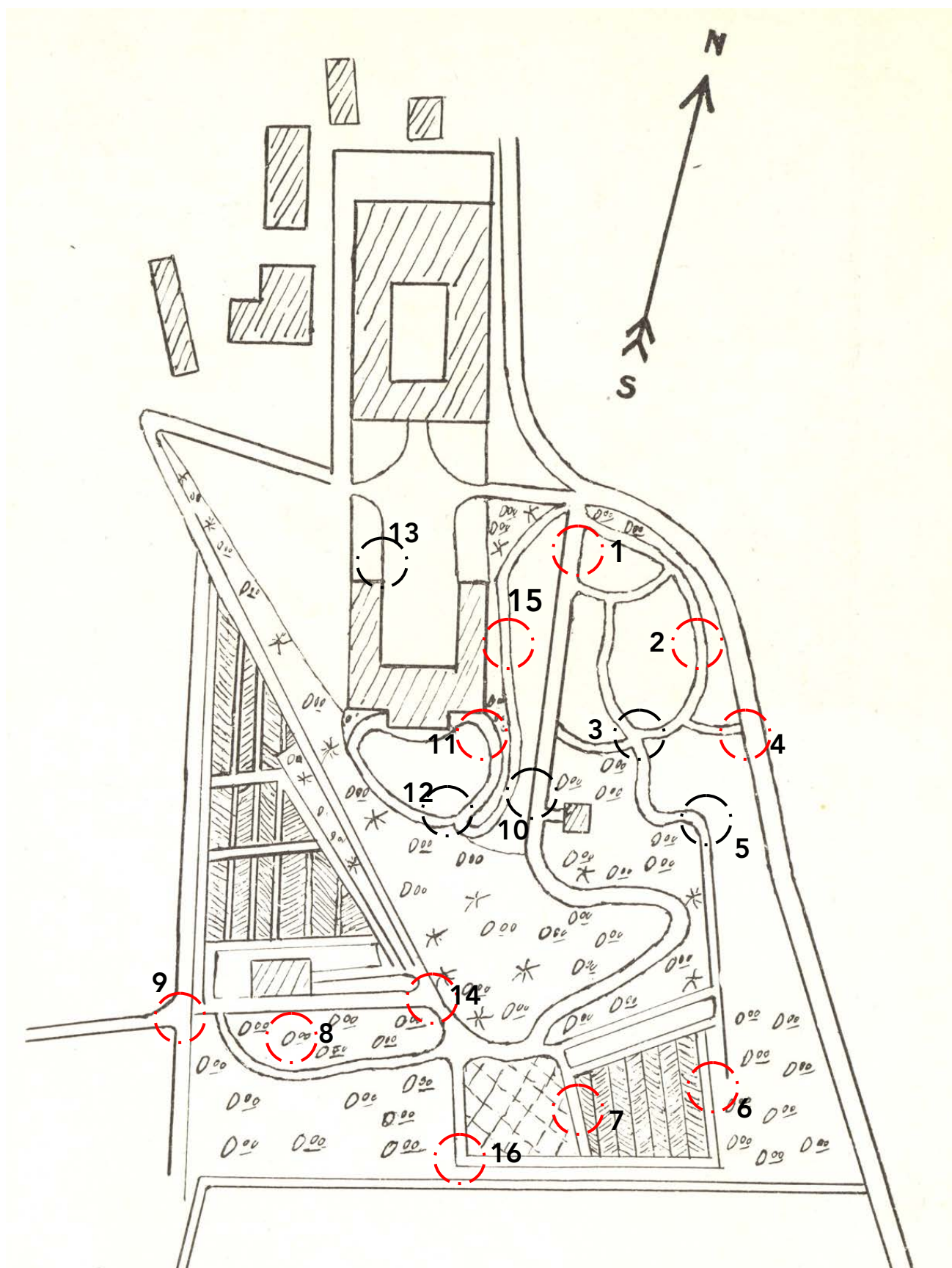
- Vegetation - flera uppvuxna träd skulle sparas och därmed fick schakten inte gå för nära träden för att undvika skador på rötterna.
- Anläggningsfaser - flera perioder fanns att ta hänsyn till och det var viktigt att lägga schakten där man kunde förvänta sig att få fram viktig information angående önskad anläggningsfas.
- Tidigare schaktade områden – då tidigare markingrepp påverkat intressanta områden flyttades schakten eller utgick helt.

Metoder som tillämpades var att i ca 1,10 m breda schakt, gräva ned med grävmaskin till morän eller berg i områden där uppbyggnad av gångar och andra strukturer

efterfrågades. Därefter dokumenterades sektionerna med ritningar i skala 1:20, där lagerbestämningar gjordes och gångstigar samt dess uppbyggnad eftersöktes. Några områden planschaktades för att kunna dokumentera orientering av gångar. Schaktbegränsningarna mättes in digitalt med hjälp av mättekniker Christopher Haugland, som även genomförde inmätningar tidigare i april då hela parken mättes in digitalt.

En viktig aspekt som man bör ha kännedom om är att kulturlager packas ihop och komprimeras med tiden. Beroende på vad som har använts för att exempelvis fylla upp eller jämna ut en hålighet blir påverkan olika och därmed sättningarna varierande med tiden. Grus och sand har en tendens att med tiden sköljas bort eller infiltreras med omkringliggande lager, rötter från växtlighet i närheten kan torka ut och forma om befintliga lager. Det kan i sin tur påverka de kvarvarande kulturlagren och medföra höjdskillnader mot tidigare anläggningsfaser, beroende på hur mycket komprimering som har uppstått.

Resultaten presenteras utifrån den arkeologiska förundersökningen, numrerat 1-16 samt rubrik (figur 4, 5). Hänvisningar till schakt och lager betecknas ex: (S6:1/L2).

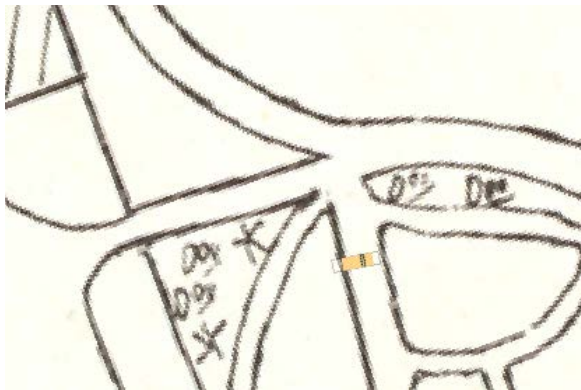
Figur 4. Den tidigaste uppritningen av parkanläggningen på Ulefos Hovedgaard av trädgårdsbruksläraren Torfinn Skard. Kartan uppges visa anläggningen år 1817 (Skard 1929). Genomförda schaktområden markerade med röd streckad ring och ej genomförda med svart.

Figur 5. Feste Landskaps föreslagna schakt med blå markering. Röd markering visar första inmätning i april 2015 ovanpå karta från år 1817.

Källkritik

Det historiska kartmaterialet från år 1817 och år 1929 har inte gått att rektifiera tillfredsställande. Troligen beror det på att upprättaren av kartan, Torfinn Skard, saknat tillräckliga kunskaper för att göra korrekta inmätningar. Hans huvudsakliga yrke var lärare i trädgårdsskötsel och för att utöva detta yrke hade han säkerligen vissa kunskaper i mätteknik, men troligen låg inte fokus på en högre noggrannhet. Terrängen är komplicerad i området med många höjdskillnader, vilket naturligtvis försvårat uppmätningen. Ambitionen var möjligen inte att åstadkomma ett exakt kartredskap utan bara att göra en schematisk inmätning av anläggningarna. För att kunna presentera schakten i förhållande till 1817 års karta har justeringar gjorts då strukturerna ändå gått att känna igen. Vid varje schaktbeskrivning medföljer därmed en justerad karta. I bilaga 1 presenteras en karta efter år 2015 års uppmätningar och schakt.

Figur 6. Schakt 1 justerad på 1817 års karta, se placering på figur 4..

Schakt 1

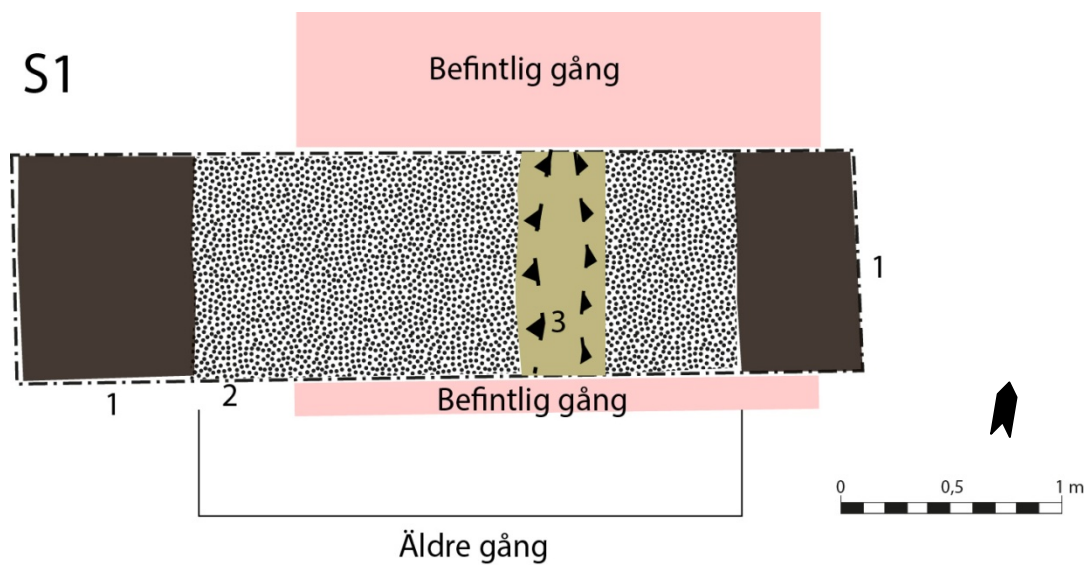
Den först föreslagna platsen för S1 flyttades då det fanns alltför många ytliga rötter från intilliggande träd för att det skulle gå att finna gångar med planschaktning (figur 5). Istället fokuserades insatsen på att belysa huruvida huvudgångens bredd och position överensstämde med 1817 års gång (figur 6 och 9). Det visade sig att den befintliga gången var placerad 0,50 m längre västerut och den ursprungliga bredden på huvudgången var 2,50 m. En rygg av lera var placerad relativt centralt längs med gången och syftet var sannolikt att skapa en vattenavrinning (figur 9). Som markbeläggning på gången låg småsten av olika stolekar och färg med rundad form. Väster och öster om gången var den äldre markhorisonten jordförbättrad med en hög andel träkol.

Figur 7. Området för schakt 1, från ingången till parken öster om huvudbyggnaden, markerat med rött. Fotografi från norr.

Figur 8. Den tidiga huvudgången var förskjuten cirka 0,50 m västerut mot dagens. Gult streck visar den ursprungliga gångens placering mot dagens. Fotografi från söder.

Figur 9. Planritning schakt 1.

Beskrivning: 1. Svartbrun lera, finkornig, torr med grusinblandning och en stor mängd träkol och organiskt material. Något porös. Äldre markhorisont. 2. Grovkornigt grus med småsten i olika storlekar och färger. 3. Packning av gulbeige, finkornig, torr och kompakt lera med fall ut åt sidorna. Lerrygg för vattenavrinning.

Figur 10. Grusprov från Schakt 1. Grusprovet är representativt för samtliga gånger där rundade småsten i olika storlekar är påträffade.

Figur 11. Schakt 2 i förhållande till 1817 års karta av Torfinn Skard (1929). Se placering på figur 4.

Schakt 2

I området för schakt 2 fanns gott om ytliga rötter från de uppvuxna träden omkring, varpå endast ett mindre, ytligt schakt togs upp (figur 11). Förhållandet mellan östra kanten på gången och dagens buskar som kantar slänten, var cirka 2,60 m. Flera partier med en typ av gräs som skiljde ut sig från gräsmattan kunde konstateras kring schaktet. Möjligen är det rester efter tidigare planteringar i anslutning till gången.

Figur 12. Schakt 2 med gången markerat med gult. Fotografi från söder.

Figur 13. Cirka 2,60 m från gången finns en slänt med planterade buskar. Den gula markeringen visar på gångens östra begränsning. Fotografi från väster.

Schakt 3

Schakt 3 utgår på grund av ytliga trädrötter från befintliga träd som skall bevaras.

Figur14. Området för schakt 3 utgick på grund av mängden ytliga trädrötter.

Figur 15. Schakt 4 i förhållande till 1817 års karta av Torfinn Skard (1929).

Schakt 4

Vid besiktning av området för schakt 4 konstaterades att det var för nära befintliga träd som skulle sparas (figur 5). Istället fokuserades på hur gången på kartan från år 1817 var sammankopplad med den gamla uppfarten. Området för grusgången skulle till synes sluta på kanten till slänten som leder ner till området för den gamla uppfarten. Vid kanten skymtade en liten del av en större sten, vilket visade sig vara översta trappsteget till en stentrappa som förband området från uppfartsvägen med övre parken. En del av den gamla grusgången avtecknade sig under grässvålen och grustypen var småsten i olika storlekar blandat med finare grus. Trappstenarna hade en packning av kompakt gulbeige lera mellan stenarna liksom vid sidan om (figur 18). Centralt på trappan hade konstruktionen kollapsat, möjligen på grund av att trädrötter har sökt sig in mellan

stenarna. Längst ned längs med släntens bas, samt vid nedersta trappsteget finns en synlig kantsten, som både markerar gränsen längs med den gamla uppfarten samt stabiliserar massorna från slänten (figur 17 och 18). Sannolikt har det funnits stenar längs med hela sträckan mellan slänt och väg tidigare, men stenar flyttades troligen i samband med bygget av den nya uppfarten åren 1922-23.

Trappans bredd var cirka 1,50 m med två stenar på varje trappavsats. Stenarna var olika tjocka, allt från 0,10 - 0,40 m tjocka. Ett medelvärde på 0,20 m höga trappsteg i sten med ett upp till 0,10 m tjockt lager av gul lera mellan trappstegen kan sägas vara den generella utformningen i trappan. I trappan ingår 10-11 trappsteg, osäkerheten beror på att trappan kollapsat i mitten varpå stenarna hamnat ur läge. En höjdskillnad på cirka 2,10 m från Övre parken till Gamla uppfartsvägen uppmättes (figur 18).

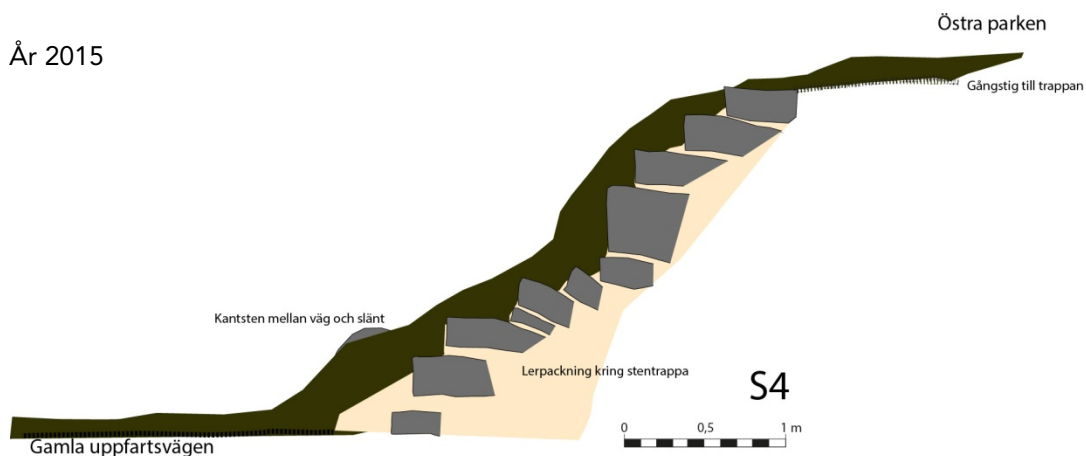

Figur 16. Schakt 4 markerat med rött. Landskapsarkitekt Mette Nielsen och grävmaskinförare Thorbjørn Fjeldstad diskuterar vilka markingrepp som gjorts i området. Fotografi från söder.

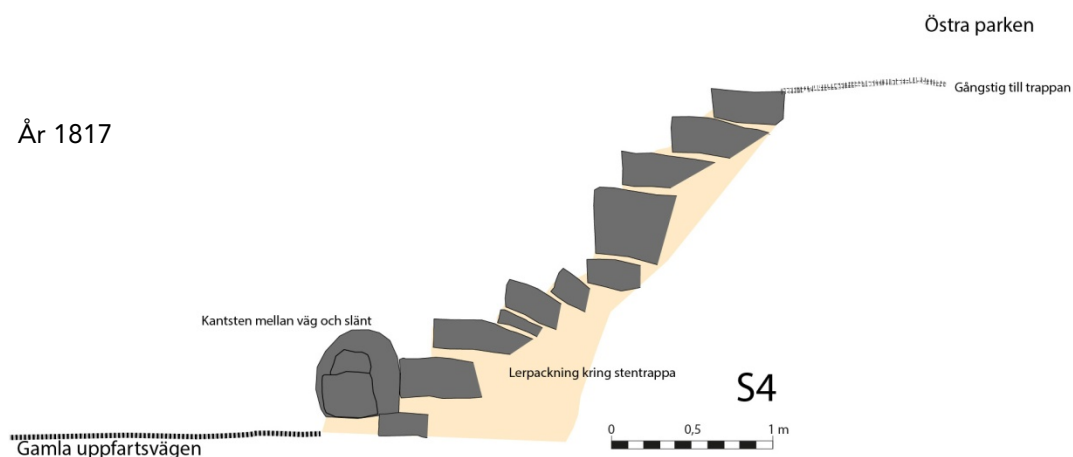

Figur 17. Schakt 4 efter att schaktningen är avslutad. En stentrappa satt i kompakt lera dolde sig under vegetationen och jorden på slänten. En kantsten fanns fortfarande kvar synlig. Fotografi från söder.

År 2015

År 1817

Figur 18. Schakt 4 med sektion av stentrappan. Den övre bilden visar situationen före schaktning. Stenarna var satta i kompakt lera, oklart dock hur det ser ut under de synliga stenarna.

Schakt 5

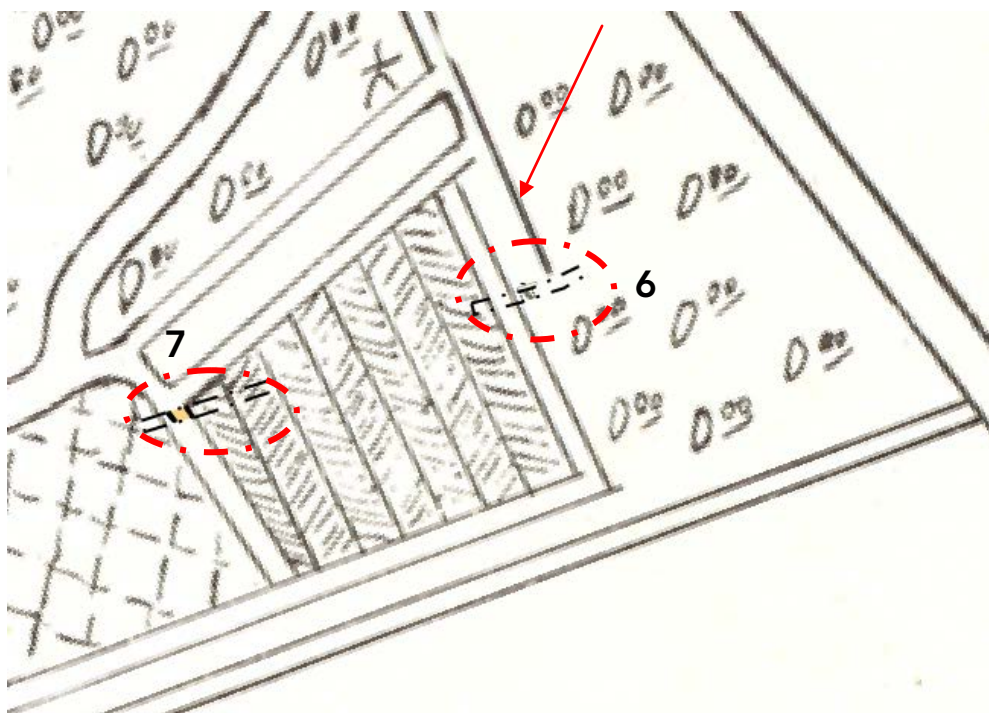
Schakt 5 utgick på grund av tidigare markingrepp för avloppsledningar, samt ett nytt pumphus.

Figur 19. Grävmaskinsförare Thorbjørn Fjeldstad visar var markingrepp tidigare genomförts i område för planerat schakt 5.

Schakt 6

Området för schakt 6 är i den forna frukt- och bärträdgården som avgränsades med gångar enligt 1817 års karta (figur 20). På den äldre kartan finns dock oklarheter i gångsystemen i detta område och en linje som markerar östra begränsningen av en gång i nord-sydlig orientering svävar utan avslut i söder, en ny gång går parallellt lite mer åt väster. I jämförelse med dagens vegetation synes det som om gången skulle löpa i en rät linje från den Övre parken ner till fruktträdgården (figur 20). Beroende på hur rektifieringen görs mot den äldre kartan av dagens inmätningar blir resultaten skiftande, men troligen har det funnits en gång som sargats då fruktträdgården lades igen på 1950-talet. På sektionsritningen framgår det att den gångens östra begränsning suddats ut, däremot finns en tydlig begränsning västerut (bilaga 3). Småstensrester efter dåvarande markbeläggning påträffades cirka 1,70 m öster om den tydliga kanten och då gången dokumenterades lite på snedden kan man räkna med en ungefärlig bredd på 1,50 m (figur 23).

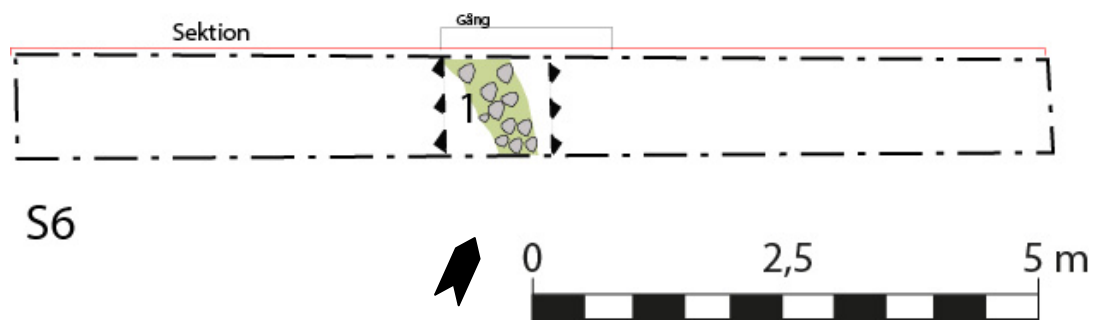
Figur 20. Schakt 6 och schakt 7 i fruktträdgården. Den röda pilen markerar en linje som kan vara en gång som fortsatt söderut.

Figur 21. Platsen för schakt 6 i fruktträdgården. En gång lokaliserades som tidigare passerat mellan två träd längre norrut i förgrunden. Fotografi från norr.

Figur 22. Vy från schakt 6 i fruktträdgården. Bardur Einarsson står i mitten på gången där den bör ha löpt mellan träden i norr. Höjden bakom träden tillkom år 2014 då en avloppsbrunn tillfälligt placerades på platsen. Fotografi från söder.

Figur 23. Schakt 6 planritning med en gång lokaliserad

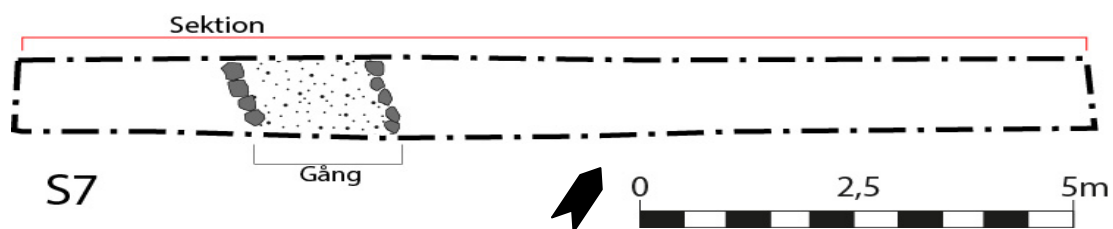
Figur 24. Till vänster: Stenrad i schakt 6 med blandade stenar packade i gul lera som markerar den västra begränsningen av gången. Fotografi från söder. Till höger: Tennknapp med blomstermotiv påträffad bland stenarna.

Schakt 7

Området för schakt 7 är i frukt- och bärträdgårdens centrala delar och gångbredden är cirka 1,50 m från kantsten till kantsten (figur 26). Stenarna var packade i gulbeige, kompakt lera för att stabiliseras och däremellan fanns ett lager av grovkornigt grus med rundade småsten i olika färger. I detta område var gången välbevarad under de påförda matjordsmassorna från tiden då fruktträdgården lades ner (bilaga 4).

Figur 25. Schakt 7. Fotografi från öster.

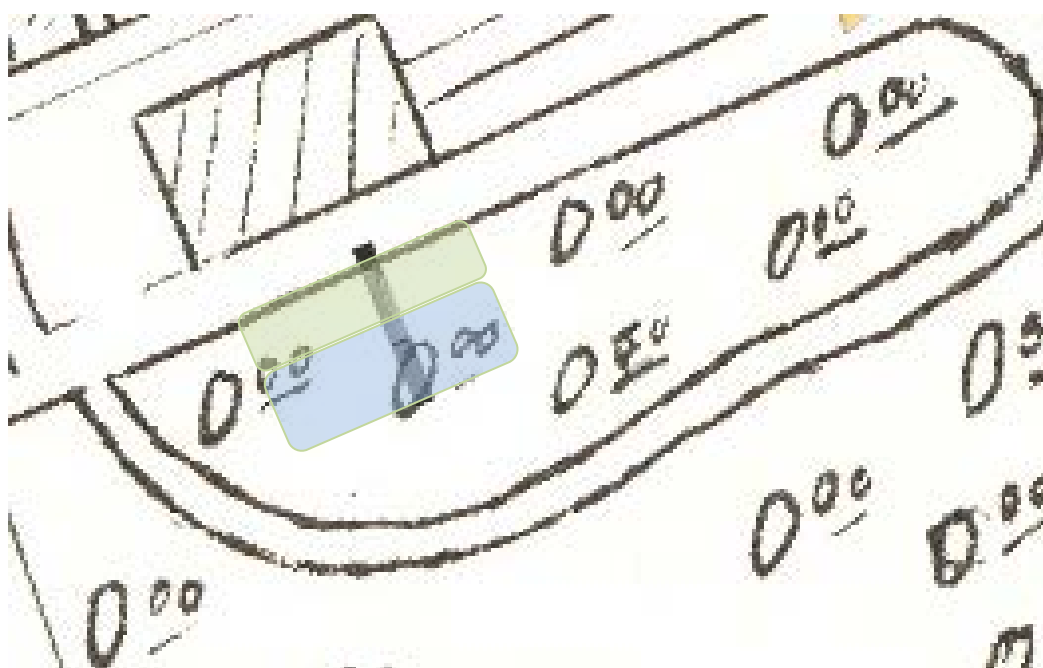

Figur 26. Schakt 7. Planritning

Schakt 8

Det kända källmaterialet angående dammens placering är idag bristfällig och finns inte utsatt på de kartor som finns. Skard beskriver dammen som en liten karussdamm nedanför drivbänksplatsen med spirea runt, en idyllisk liten fläck. Dammen ska ha fyllts igen någon gång under 1890-talet (Skard 1929 s 9). Sektionsritning finns som bilaga längst bak i rapporten (bilaga 5) .

Schaktet kom att beröra delar av dammen och i den norra delen påträffades utlagda stenar som kan ha tillhört en gång norr om dammområdet (bilaga 5). Cirka 1,0 m av stenpackningen avtäcktes och söder därom, på 0,50 m djup, påträffades bottensedimentlager tillhörande dammens resursdel. Resursdelen utgör ett område i sluttningen där troligen vatten- eller fuktälskande växtlighet har funnits och där vatten forsats ner tillfälligt vid kraftigare nederbörd. 4,0 m söder om gången och stenpackningen, övergår resursområdet till dammens vattenspegelområde. Det nord-sydliga tvärsnittet på dammen skulle i så fall ge en vattenspiegel på cirka 5,0 m där den djupaste delen ligger i söder med ungefär 1,0 m djup. Hur dammens form såg ut i öst-västlig orientering är fortfarande oklart, men troligen har dammens utformning följt området mellan gångarna. Dammens form har sannolikt varit mer organisk än vad som presenterats i figur 27. Då den bör ha anlagts med inspiration från en engelsk landskapspark bör den ha mer naturliga former.

Figur 27. Karta från år 1817 i området för dammen. Schakt 8 inlagt med en påträffad stenläggning i norr som trolig begränsning för en gång i öst-västlig orientering (bilaga 5). Den svagt gröna markeringen är resursområdet och den svagt blå vattenspegeln. Utbredningen på dammen är okänd, förslagsvis har det haft samma utbredning som byggnaden i norr, men sannolikt med mer organisk form.

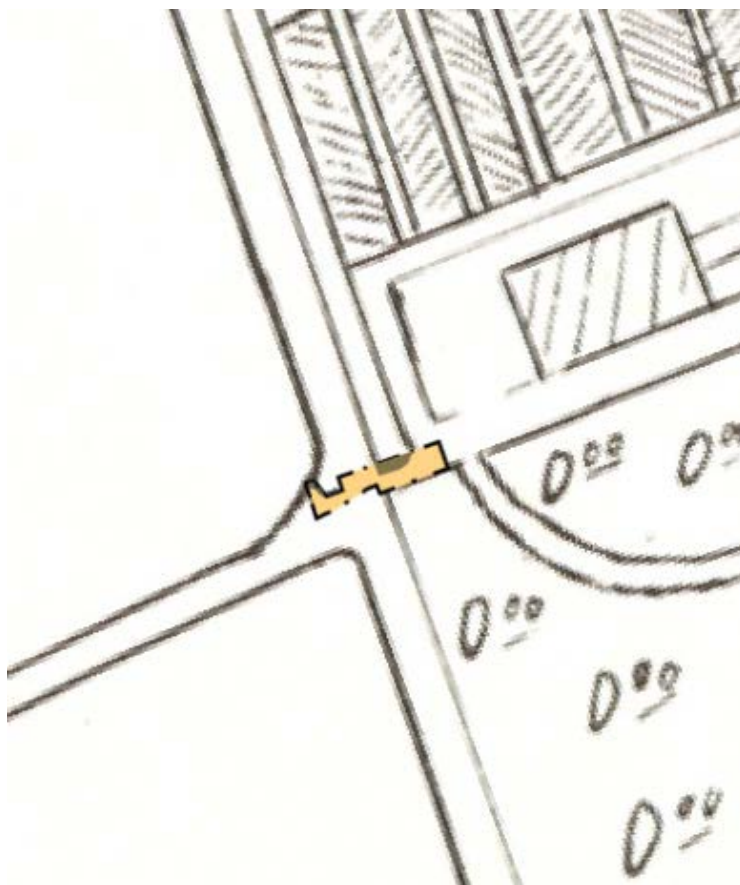

Figur 28. Schakt 8 södra schaktområde begränsades av två cypresser som skulle bevaras. Fotografi från söder.

Dammen läggs igen

Ulf Røvik Larsen som under många år arbetat som vaktmästare på Ulefos Hovedgaard berättar att området alltid varit sankt och fuktigt. Omfattande ansträngningar har gjorts för att dränera bort fukten så att den befintliga gräsmattan skulle vara möjlig att beträda. Dräneringsarbetena avspeglar sig i sektion i form av finkornig, tigrerad sand med strimmor av organiskt material som är typisk för ytor som periodvis innehåller mycket vatten, men som däremellan torkar ut (bilaga 5/L8). I sandlagret framkom även en del dräneringsrör i plast. Ovanpå sanden fanns tjocka matjordslager och även inslag av lera. I södra delen av schaktet är det cirka 0,90 m från markytan till översta bottensedimentet. Det motsvarar ungefär samma mått som markytan måste ha haft då dammen var i bruk.

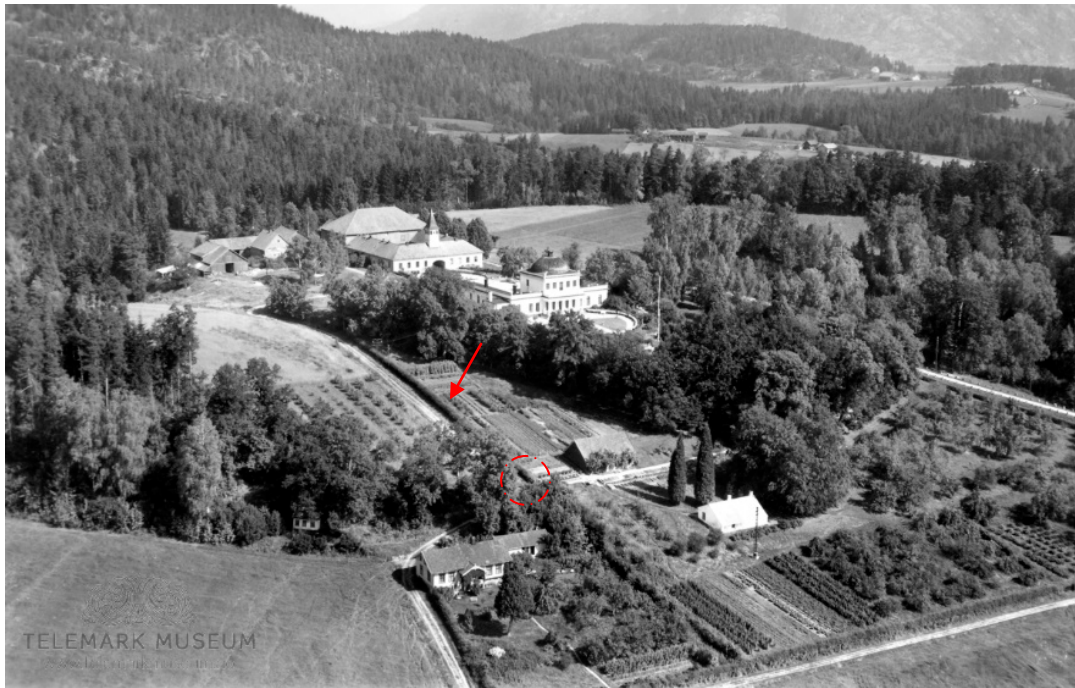
Anmärkningsvärt är att dammen *inte* utnyttjats som sopstation då den skulle läggas igen. Annars är förfarandet väldigt vanligt att håligheter som planerades att täckas över utnyttjades för att kasta allehanda porslin, keramik och annat som även kan vara till hjälp vid en datering av igenfyllningen.

Figur 29. Karta från år 1817 av Torfinn Skard (1929). Schakt 9 justerad i

Schakt 9

En 4-vägs korsning i väst där gångar och vägar strålade samman under 1800-talet lokaliserades väster om en befintlig hagtorn (figur 29, bilaga 6). På ett odaterat flygfotografi finns både vägen och en hagtornshäck med (figur 30, Digitalmuseum.no/Telemarkmuseum). Häckens placering var öster om vägen. Vägens bredd norrut var cirka 3,00 m, vilket säkerligen behövdes för att större foror skulle kunna transportera gödsel, grus med mera på ett effektivt sätt. Häckens bredd var nästan lika stor, åtminstone avtrycket i jorden efter planteringsbädden (bilaga 6/L5). En väg som löpt i nordvästlig riktning kan ha funnits, då stenar och murar noterades i hallonsnåren som täckte området. En noggrann avröjning av snåret kan kanske underlätta kontrollen av en eventuell skogsväg eller liknande som kan ha kantats av sten eller mur (bilaga 6/L4).

Figur 30. Odaterad flygbild över Ulefos Hovedgaard. Området för schakt 9 markerat med rött. En hagtornshäck löper i nord-sydlig orientering öster om vägen, markerad med en röd pil.

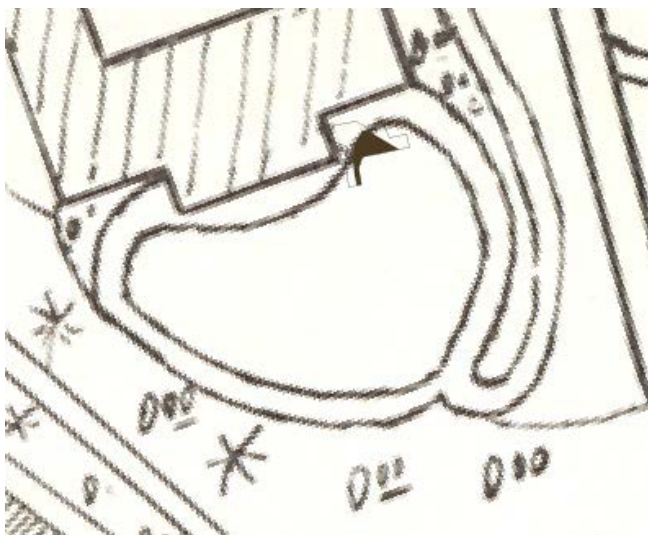
Figur 31. Grävmaskinen står i området för schakt 9 och röjer i hallonsnåren. I förgrunden syns en hagtorn som kan vara en rest efter häcken som låg öster om vägen. Fotografi från öster.

Schakt 10

Schakt 10 utgick på grund av tidigare schaktningsarbeten i området i samband med en borrhölp för nytt avloppssystem (figur 5).

Figur 32. Område för schakt 10 utgick på grund av tidigare markingrepp. Fotografi från norr.

Figur 33. Anläggningen år 1817 av Torfinn Skard (1929). Schakt 11 på den övre terrassen.

Schakt 11

För att inte göra för stor skada på befintlig anläggning i den formella trädgården, belägen på den övre terrassen söder om huvudbyggnaden, begränsades schaktningsområdet till grusplatsen. Under singel och bärlager samt en geotextilduk, framkom en tydlig form av den tidigaste hjärtformade anläggningen från år 1817 (figur

33, 35 och bilaga 11). Den framkomna strukturen visar på en skarpare form än vad Torfinn Skards karta uppvisar. Schaktet slutade i söder där dagens gräsyta tar vid och det visar att den tidigare organiska formen förenklats genom att de utstående "vingarna" i norr kapats, vilket också gav en större grusad yta intill trappan. Den påträffade tidiga formen uppvisar en bearbetad och förbättrad jord med hög halt av träkol och med inslag av grus. Utan tvekan har det funnits planteringar i som kräver bra växtförutsättningar.

Även idag uppvisar platån en konvex form där det i höjd med trappan är plant för att sedan falla ut i sidorna åt öst och väst. I sektionen framgick att detta var planerat, troligen för att både få en funktion att ytvattnet rann bort från huset, samtidigt som den organiska formen på planteringen även fick ett konvext uttryck vilket kunde bli effektivt med rätt sorts växter (bilaga 11). Uppbyggnaden av den konvexa formen var av kompakt lera och ovanpå leran fanns ett gruslager som var markbeläggning då anläggningen var i bruk. Gångarna i den formella trädgården saknade helt de rundade småstenar som påträffats i alla övriga grusprover som tagits i gångarna runt om i parken. Kanske var det ytterligare ett sätt att särpräglade den övre terrassen mot den engelskinspirerade landskapsparken. Under 1960-talet omarbetades den övre terrassen och en ny mur byggdes. En fråga man kan ställa sig är om platån i samband med detta utökades, vilket också skulle förklara skillnaden på den påträffade organiska formen och dagens mycket mer utbredda form.

Figur 34. Övre terrassen innan schaktningen påbörjas. En svag förhöjning av ytan framför trappan kan skönjas. Fotografi från öster.

Figur 35. Övre terrassen efter schaktning. Den gula streckade linjen är begränsningen för den tidigare formen på anläggningen. Fotografi från norr.

Schakt 12

Schakt 12 utgick på grund av att området troligen blivit omrört under ombyggnationen av muren under 1960-talet (figur 5).

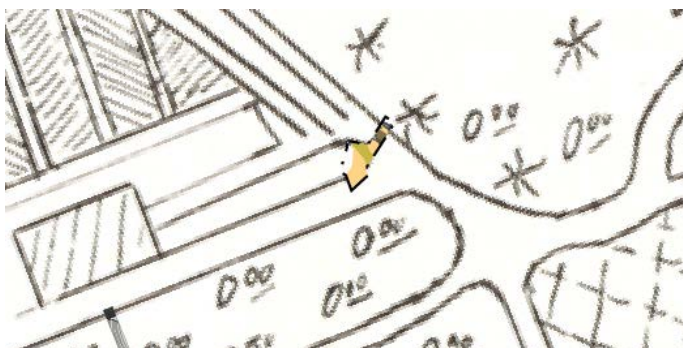
Figur 36. Område för schakt 12 som utgick. Fotografi från norr.

Schakt 13

Schakt 13 utgick på grund av dräneringsarbeten på 2000-talet (figur 5).

Figur 37. Område för schakt 13 utgick. Fotografi från norr.

Figur 38. Schakt 14 justerat mot Torfinn Skards karta över anläggningen år 1817(Skard 1929)

Schakt 14

Området för schakt 14 var vid en 3-vägs korsning sydväst om bergsknallen. En gång, som gick mellan dammen i väst och fruktförvaringsbyggnaden, lokaliserades och hade en bredd av 1,80 m (bilaga 8). En förhöjning i terrängen kan även ses där gången svänger lite mot norr efter ett tag, gången var alltså inte helt rät (figur 39).

Hörnet där gången fortsätter norrut var avfasat. En rännedal kantade gången i öst med två rader stenar och en cirka 0,20 m djup sänka där skiffersten var placerad i botten. Den totala bredden på rännedalen var cirka 0,50 m.

Flera områden med gulbeige kompakt lera fanns som troligen anlagts för att avleda vatten från gångarna. Gången i nordsydlig orientering hade en bredd av cirka 2,00-2,40 m. Materialet bestod av grus blandat med rundade småsten. Passagen mellan grindstolparna i norr, dit gången leder, har ett innermått på 2,40 m och bredare än så bör gången inte ha varit (figur 41). Då schaktningsområdet är mitt i en korsning med avfasade hörn erhålls inte den exakta bredden på den nordsydlig orienterade gången, utan det blir ett maxvärde utifrån grindens bredd.

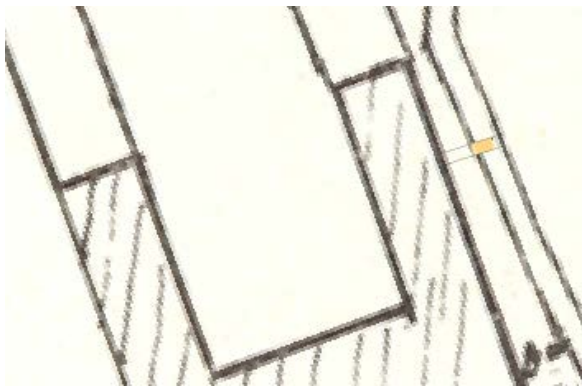
Figur 39. Schakt 14. Fortsättningen på gången åt väster syns som en förhöjning i terrängen (röd pil). Gången svänger något norrut och har varit 1,80 m bred. Fotografi från öster.

Figur 40. Schakt 14. Öster om gången i nordsydlig orientering fanns en rännal (röd pil) uppbyggd av sten med en skifferplatta i botten. Kompakt lera centralt i gången fungerade som vattenavledare.

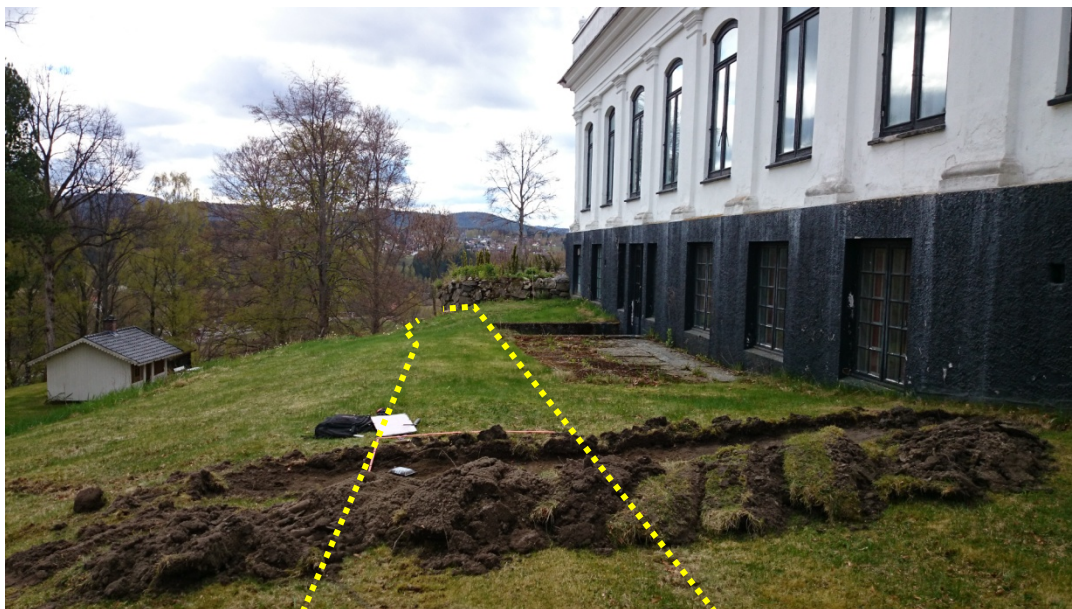
Figur 41. Grindstolpar i sten samt smidesgrindar norr om schakt 14, troligen där den västra vägen utanför parken går ihop med den nordsydligt orienterade gången som löper ner till schakt 14. Innermåttet på grindstolparna är 2,40 m, vilket bör vara ett riktvärde vad det gäller gångbredden även i söder.

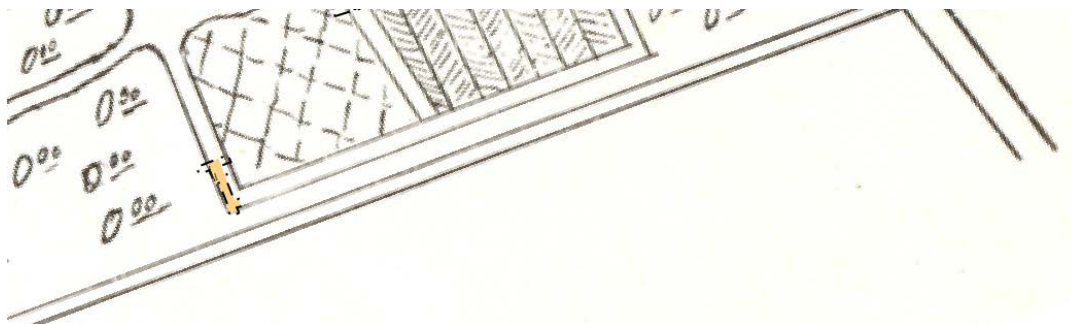
Figur 42. Området för schakt 15 intill Hovedgaardens östra sida. Torfinn Skards karta över anläggningen år 1817 som bas (1929).

Schakt 15

Flera möjligheter att gå till övre terrassen har funnits och en av gångarna var placerad 3,50 m öster om huvudbyggnaden (figur 43, bilaga 9). I söder, längs med terrassen, leder gången fram till två alternativ, antingen finns det möjlighet att gå ner till Östra parken via en stentrappa, eller så finns möjligheten att gå upp via en annan stentrappa till övre terrassen. Gången hade en bredd av 1,50 m med kompakt lera på vardera sida om gången och lerpackningen fungerade som vattenledare, samt höll antagligen gruset på plats. Gången bestod av grovkornigt grus samt rundade småsten i olika färger.

Figur 43. Schakt 15, öster om huvudbyggnadens östra sida. Gången markerad med gula linjer. Fotografi från norr.

Figur 44. Området för schakt 16 med Torfinn Skards karta över anläggningen år 1817 i basen (1929).

Schakt 16

Den sydvästra gången i frukt- och bärträdgården kunde lokaliseras med en bredd av 1,70 m inklusive en rännadal i väst (figur 44, bilaga 10). Ränn dalen bestod av dekorativa, rundade, knytnävstora stenar, som var placerade i två stenrader och med en hållighet emellan med ett djup på cirka 0,20 m. I botten av hålligheten fanns en skifferplatta och stenarna och skiffret var packade i kompakt lera. På vissa punkter fanns stödmurar fastgjutna i de dekorativa stenarna. Den södra begränsningen som visar utbredningen av gången i västöstlig orientering påträffades cirka 0,50 m norr om dagens södra begränsning av parken .

Figur 45. Schakt 16. Pinnarna markerar gångens bredd i norra delen av schaktet och pinnen närmast i bild markerar gångens sydliga begränsning där den fortsätter i östlig riktning. Fotografi från söder.

Figur 46. Rännan med dekorativa stenar i schakt 16. Skiffersten ligger i botten på cirka 0,20 m djup. Fotografi från söder.

Övriga strukturer

Flera strukturer noterades vid den trädgårdsarkeologiska utgrävningen, men undersöktes inte då fokus var att återfinna ramen för parkanläggningen, det vill säga lokalisera gångar. Värt att undersöka innan omfattande omstruktureringar görs är dock följande strukturer som noterades:

- Ett sittplatsområde utanför *Stabburen*. På ett äldre odaterat fotografi syns en halvmåneformad grusplats med en rundad träbänk. Ett återskapande av denna viloplatz hade lyft även stabburen då det säkerligen var en del av upplevelsen att sitta och betrakta den vackra timmerbyggnaden med utsnidade dekorationer. Inne i stabburen är fullt med klotter från tidigare besökare och en dokumentation av klottret kan vara bra eftersom det visar besökare som varit i parken under tidigt 1900-tal och möjligen även ännu tidigare (figur 47 och 48, bilaga 1).
- En sittplats söder om *Stabburen*. Då tidigare vaktmästaren Ulf Røvik Larsen började arbeta vid Ulefos kunde man fortfarande skönja en stig till en liten terrass söder om timmerhuset (muntlig uppgift). En stenmur syns fortfarande under buskaget och delar av muren har rasat. Utsikten över nedre parken från denna punkt bör ha varit slående och en röjning av buskaget skulle räcka långt för att skapa en fin upplevelse (figur 49 och 50, bilaga 1).
- En trappa som knyter ihop huvudbyggnadens norra gavelområde med parken i öster bör ha funnits. Stenmuren mellan parken och huvudbyggnadens nivå ser olika ut närmast byggnaden och längre norrut, vilket kan betyda att en trappa funnits. Där trappan var behövde inte stenmuren läggas lika snyggt (figur 51).
- Stenansamlingar. Mellan schakt 8 och 9 påträffades flera stenar som mättes in. Stenarna kan dels vara kantstenar från den tidigare gången som löpt i östvästlig riktning. Stenarna kan även vara rester efter drivbänkar eller tillhört fruktförvaringshuset som tidigare fanns i området (bilaga 1).

Figur 47. Bild från Digitalmuseum tillhörande Telemark museum. Personerna på bild uppges vara tjänstefolk från Ulefos Hovedgaard (ID UA F1015). Notera grusplatsen med en rund träbänk samt de hårt beskurna träden i bakgrunden.

Figur 48 Klotter från tidigt 1900-tal i stabburen.

Figur 49. En liten stig ska tidigare ha funnits söder om den lilla timmerbyggnaden. Den gula markeringen visar var stigen gick. Buskaget fanns tidigare endast intill bergskanten men har brett ut sig. Fotografi från öster.

Figur 50. Den gula markeringen visar var en naturstig kan ha funnits och där den vita symbolen markerar en möjlig sittplats. Terrängen medger en nedgång till gången nedanför bergsknallen. Fotografi från väster.

Figur 51. Platsen för en försvunnen trappa? En trappa är fotomonterad förslagsvis på den plats där det kan ha funnits en. Fotografiet taget från öster mot huvudgårdens nordöstra flygel.

En intressant koppling till bruket av verandan i trädgården ger Carl W. Schnitler i *Norske Haver i det XVIII og XIX Aarhundrede*, en skrift utgiven av Norsk Folkemuseum 1916. I en avdelning behandlas *Den engelska landskapshave og dens forhold til Norge*. Nils Aalls präktiga sommarvilla i Ulefos beskrivs och att ett slags lusthus vid väggen var skapt – verandan – vilket fick till följd att lusthus ute i parken inte längre var lika nödvändiga (Schnitler 1916 s 188 ff). Detta kan kanske vara ett intressant fördjupningsområde huruvida verandan på hovedgaarden blev föregångare eller inte och hur förekomsten kom att påverka användandet av sittplatser i parkområden.

Sammanfattning

Landskapsarkitektfirman *Feste Landskap* har för Telemark museer fått i uppdrag att utarbeta en trädgårdshistorisk analys och rekonstruktion av parkmiljön tillhörande Ulefos Hovedgaard i Ulefoss. Författaren fick uppdraget att genomföra en trädgårdsarkeologisk undersökning som ska fungera som underlag för den fortsatta analysen och rekonstruktionen som Feste Landskap planerar att utföra. Sedan år 1989 är Ulefos Hovedgaard organiserad som en stiftelse med ägaren Niels Cato Aall i en central roll. Telemark museum förvaltar och sköter driften av Hovedgaarden.

Syftet med undersökningen var att finna gångsystem från tidigt 1800-tal och att dokumentera bredd, markbeläggning samt eventuell uppbyggnad på dessa. Sammanlagt undersöktes 11 schakt och dokumenterades under fem fältdagar i april år 2015. Några planerade schakt utgick på grund av olika omständigheter (schakt 3, 5, 10, 12 och 13). Nedan följer en kort beskrivning av schakten som genomfördes.

Schakt 1. Huvudgången har tidigare legat cirka 0,50 m längre västerut och gången hade en bredd av 2,50 m. En lerrygg i längdriktningen fungerade som vattenledare. Gången var belagd med grus och rundade småsten i olika storlekar.

Schakt 2. En gång var förlagd 2,60 m väster om buskaget mot slänten i öst. Bredden erhöles ej på grund av ytliga rötter. Gången var belagd med grus och rundade småsten i olika storlekar.

Schakt 4. Flyttades till området där gången går ihop med den gamla uppfartsvägen på Skards karta över anläggningen år 1817 (1929). En stentrappa påträffades med en bredd av cirka 1,50 m, vilket också bör motsvara gångens bredd. Gången var belagd med grus och rundade småsten i olika storlekar. Trappstegen bestod av två stenar på var avsats med moränlera packad emellan varje steg liksom på sidorna. I trappan ingår 10-11 trappsteg och från översta trappsteg till den gamla uppfarten är det en höjdskillnad på 2,10 m. En stor kantsten söder om trappan markerar trappan samt håller släntens massor på plats.

Schakt 6. Östra gången i frukt- och bärträdgården påträffades med en bredd av cirka 1,50 m. På västra sidan om gången fanns kantstenar packade i lera. Gången var belagd med grus och rundade småsten i olika storlekar.

Schakt 7. Centrala gången i frukt- och bärträdgården. Gångbredd på cirka 1,50 m inklusive kantsten på båda sidor. Stenarna var packade i kompakt lera. Gången var belagd med grus och rundade småsten i olika storlekar.

Schakt 8. Karpdammen lokaliserades norr om orangeriet. En stenpackning i norra delen av schaktet utgör delar av en gång i östvästlig orientering. Ett resursområde i dammen dokumenterades där fuktälskande växter troligen vuxit och där regnvatten runnit ner till själva vattenspegeln. 4,00 m söder om stenpackningen och gången övergår resursområdet till den huvudsakliga dammen som haft en vattenspegel på cirka 5,00 m. Ett bottensedimentlager dokumenterades på ett djup av ungefär 1,00 m från vattenspegelns yta.

Schakt 9. En 4-vägs korsning i väster lokaliserades och vägen som fanns norrut hade en bredd av cirka 3,00 m. På den östra sidan om vägen fanns en hagtornshäck med en planteringsbädd som var cirka 2,50 m bred. Kantstenar till en väg som kan ha löpt i nordväst längs med åkern dokumenterades digitalt. En gång i östvästlig riktning dokumenterades med en bredd av cirka 1,80 m. Markbeläggningen på gången var grovkornigt grus ovanpå stenpackningar.

Schakt 11. En tidigare mer organisk form på anläggningen än dagens påträffades på de övre terrassen, söder om huvudbyggnaden. Jorden i anläggningen var jordförbättrad med träkol och grus, vilket tyder på att goda växtbetingelser efterfrågades. Anläggningen var konvext utformad med en förhöjd rygg i mitten och med slänter åt öst

och väst, både för att ytvatten skulle rinna bort från byggnaden och för att erhålla en mer organisk form. Uppbyggnaden av grusplatsen runtom var packad, kompakt, påförd moränlera med grovkornigt grus ovanpå.

Schakt 14. En 3-vägs korsning lokaliserades där gången västerut hade en bredd av 1,80 m, vägen norrut cirka 2,40 m med en rännal i öster, bestående av två rader stenar och ett djup av 0,20 m. I botten på rännalen var skifferplattor placerade. Rännalens bredd var cirka 0,50 m. Gången var belagd med grus och rundade småsten i olika storlekar.

Schakt 15. En gång 3,50 m öster om huvudbyggnaden lokaliserades. Gången var 1,50 m bred och kantades av en lerpackning. Gången var belagd med grus och rundade småsten i olika storlekar.

Schakt 16. Västra gången i frukt- och bärträdgården lokaliserades, liksom begränsningen söderut. Gångens bredd var cirka 1,70 m inklusive en rännal på västra sidan. Rännalen bestod av två rader dekorativa rundade stenar och på vissa ställen hade gjutningar kompletterat stenarna. Skifferplattor låg i botten på ett djup av cirka 0,20 m.

Övrigt. Övriga strukturer som noterades var bland annat ett sittplatsområde norr om *Stabburen*. Idag gräsöverbuxen men fullt möjlig att planschakta för att finna storleken på sittplatsen.

Söder om *Stabburen* fanns en naturgång som följde en mindre platå och en kallmurad stenmur. En trolig sittplats lokaliserades liksom en alternativ naturgång ner till gången nedanför bergsknallen.

I *stabburen* finns klotter från tidigt 1900-tal som kan vara värt att dokumentera.

Förslag på en trappa som knyter ihop gårdsplatsen norr om huvudbyggnaden med parken i öst. Den befintliga stenmuren som skiljer områdena åt idag har en annan uppbyggnad på ett parti nära gaveln på byggnaden, vilket skulle kunna innebära att det funnits en trappa på platsen.

Stensamlingar och ensamliggande sten mättes in digitalt i området mellan schakt 9 och schakt 8. Stenarna kan både ha varit kantsten längs med gångar eller vägen alternativt tillhört drivbänkar eller fruktförvaringshuset som tidigare fanns i området.

Referenser

Aasland Dubowski. 2001. *Landskapsparken ved Ulefos Hovedgaard- en hagehistorisk undersøkelse*. Examensoppgift. Institutt for landskapsplanlegging vid Ås, Norges landbrukshøgskole.

Kulturminnesøk 2015.

<http://www.kulturminnesok.no/Lokaliteter/Telemark/Nome/ULEFOS-HOVEDGAARD>

Schnitler, Carl W. 1916. *Norske Haver i det XVIII og XIX Aarhundrede*. Norsk Folkemuseum.Kristiania.

Sellæg, Jo. 2007. *Ulefos Hovedgaard. Først og fremst*. Telemark museum, Skien.

Skard, T. 1929. Park og hage ved Ulefos hovedgård.I: Selskapet Havedyrkningens Venners medlemsskrift nr. 2.

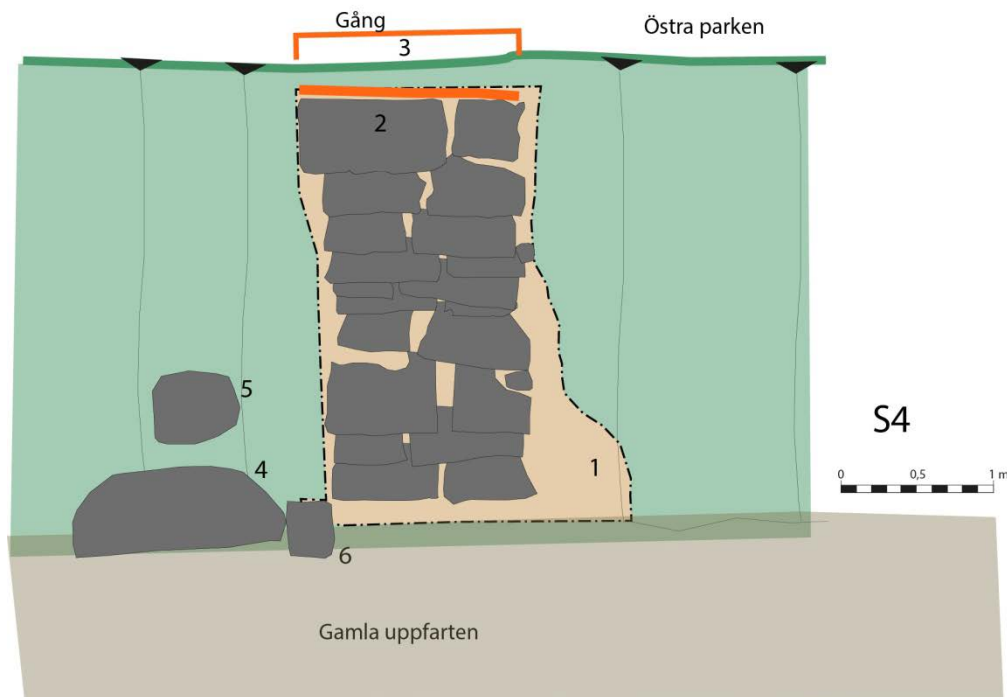
Bilagor

1. Karta med 2015-års stigar, byggnader och schakt.
2. Schakt 4, Planritning
3. Schakt 6, sektionsritning
4. Schakt 7, sektionsritning
5. Schakt 8, planritning
6. Schakt 9, planritning
7. Schakt 11, planritning, sektionsritning
8. Schakt 14, planritning
9. Schakt 15 - Planritning
10. Schakt 16 - Planritning

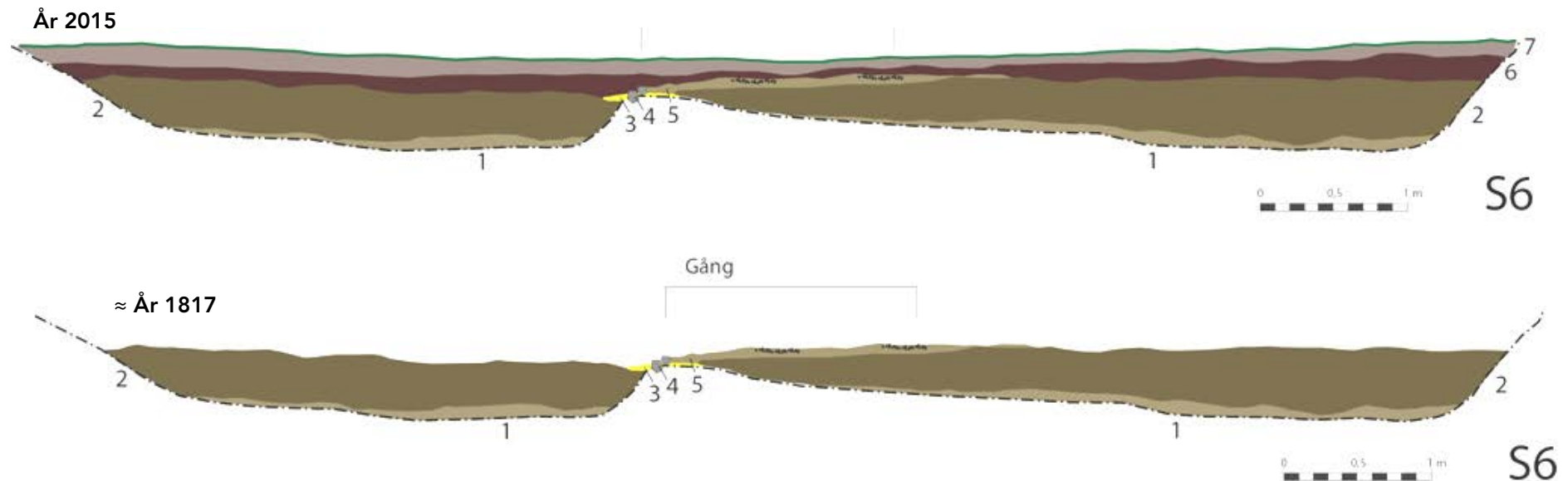
Bilaga 1. 2015-års stigar, byggnader och schakt, samt kända tidigare ingrepp.

— Kända ingrepp	— Dagens parkbegränsning åt söder
- - - Schakt	
— Rännadal	
- - - Gångar	

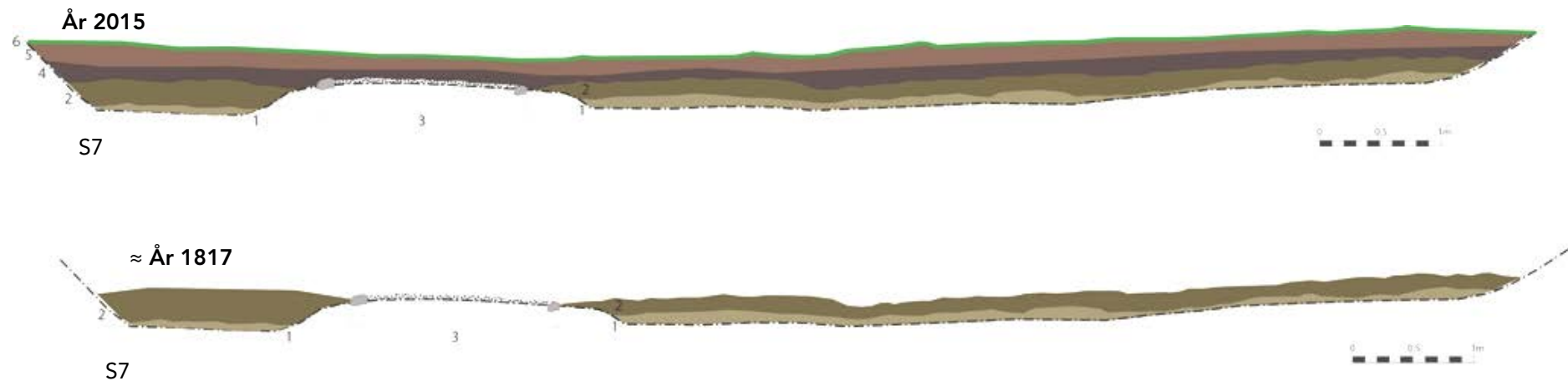
Bilaga 2. Schakt 4 – planritning

1. Gulbeige, finkornig, kompakt och torr lera. Stabiliserande lera kring trappa och även emellan stenarna.
2. Trappsten i olika storlekar. Vissa av stenarna har borrhål, vilka har varit fullt synliga och ej vända inåt.
3. Grovkornigt grus blandat med rundade småsten i olika storlekar och färger. Grusgång som kopplade ihop området kring gamla uppfartsvägen med Övre parken under 1800-talet.
4. Kantsten nedanför slänt. Stenen har dels markerat trappan, men också uppfartsvägen, samt hållit släntens massor på plats. Troligen har det funnits en kantsten på norra sidan om trappan också, då lerpackning fanns även där (L1).
5. Ytterligare en övervuxen sten, knappt synlig idag. Kanske finns fler stenar på slänten som fungerat som avsatser?
6. En liten kantsten som markerar trappans nedersta trappsteg på den södra sidan.

Bilaga 3. Schakt 6 – norra sektion

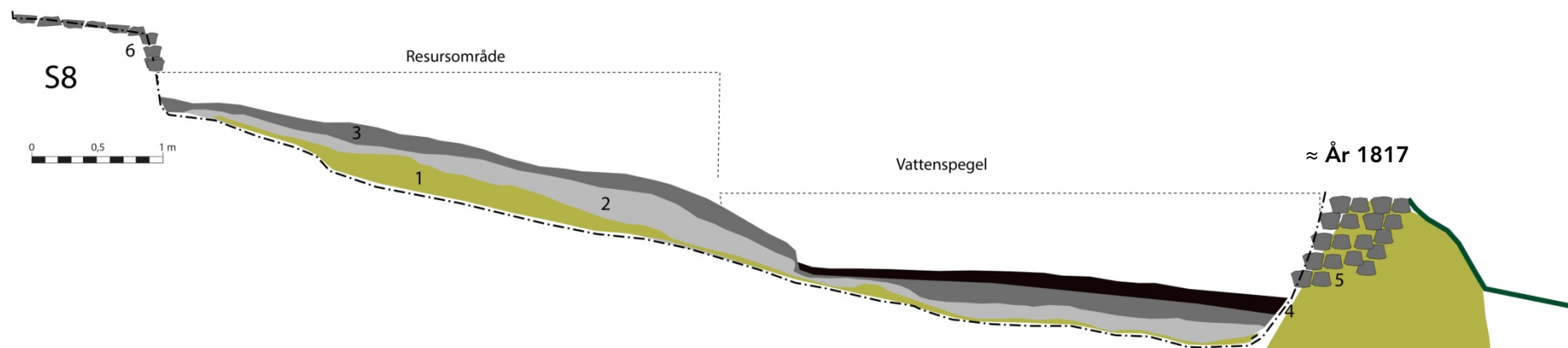
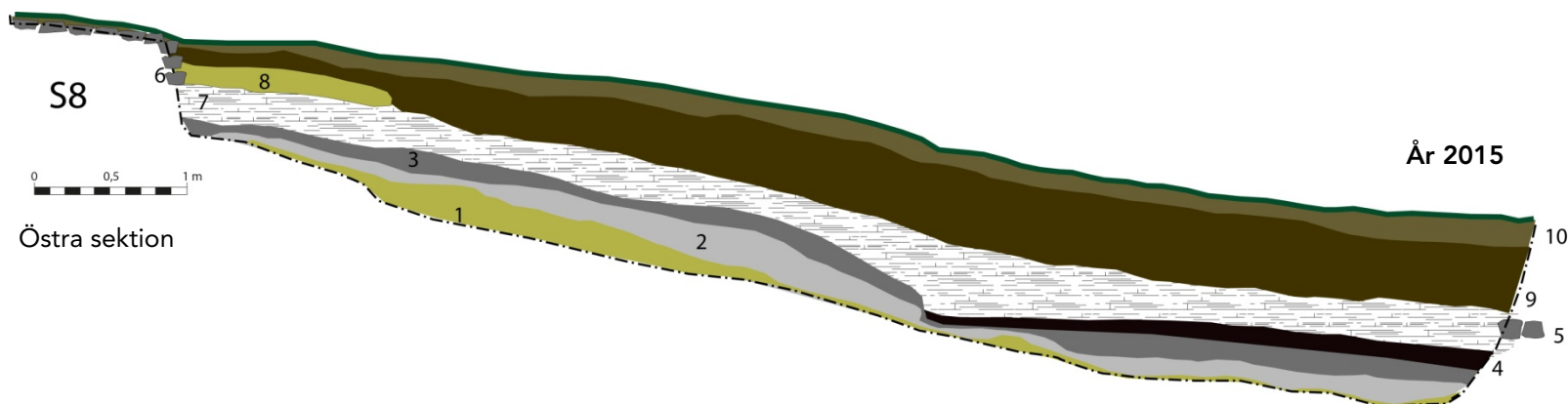
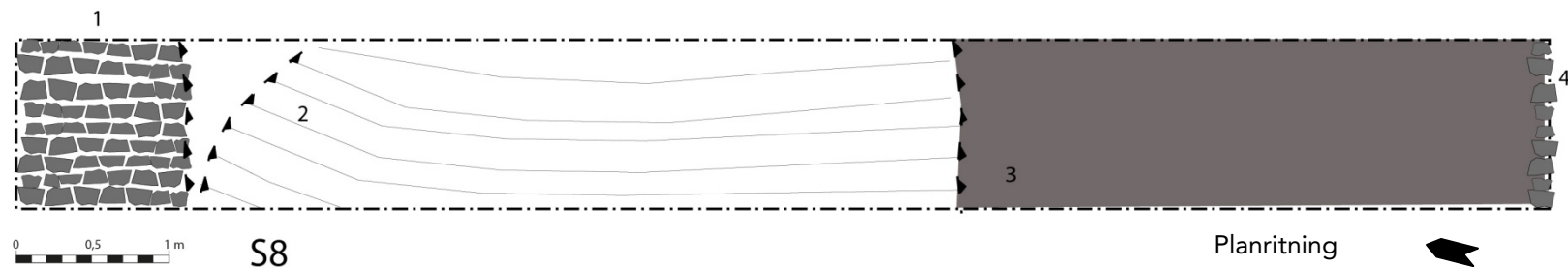
1. Moränlera.
2. Ljusbrun, finkornig något fuktig lera med organisk inblandning. Inslag av stora träkolsbitar vilket tyder på jordförbättring. Fläckvis med moränlera vilket indikerar omgrävning av jorden. Odlingsjord.
3. Gulbeige, kompakt och torr, finkornig lera. Packning kring kantsten till en gång.
4. Kantsten på gångens västra sida.
5. Grus omblandad med småsten med rundad form. Från kantsten till östra utbredningen av gruset är det cirka 1,70 m. På planritningen framgår det att gången är lite på sned, vilket innebär att grusgången kan räknas lite smalare, runt 1,50 m bred.
6. Mörkbrun, fet, mycket porös lera, finkornig, torr med inslag av rötter. Inslag av små träkolbitar och tegelkross. Påförd matjord då parken lades om på 1960-talet.
7. Ljusbrun, fet, porös lera, finkornig, torr med inslag av rötter. Påförd matjord då parken lades om på 1960-talet. Gräsmatta längst upp.

Bilaga 4. Schakt 7 – norra sektion

1. Moränlera.
2. Brun, finkornig något fuktig lera med organisk inblandning. Inslag av stora träkolsbitar vilket kan tyda på jordförbättring. Fläckvis med moränlera vilket indikerar omgrävning av jorden. Odlingsjord.
3. Kantsten utmed gångens båda sidor. Däremellan grus omblandat med småsten med rundad form. Från kantsten till kantsten är det cirka 1,70 m. På planritningen framgår det att gången är lite sned, vilket innebär att grusgången kan räknas lite smalare, runt 1,50 m bred.
4. Mörkbrun, fet, mycket porös lera, finkornig, torr med inslag av rötter. Inslag av små träkolbitar och tegelkross. Påförd matjord då parken lades om på 1960-talet.
5. Ljusbrun, fet, porös lera, finkornig, torr med inslag av rötter. Påförd matjord då parken lades om på 1960-talet.
6. Gräsmatta

Bilaga 5. Schakt 8 – plan- och sektionsritning.

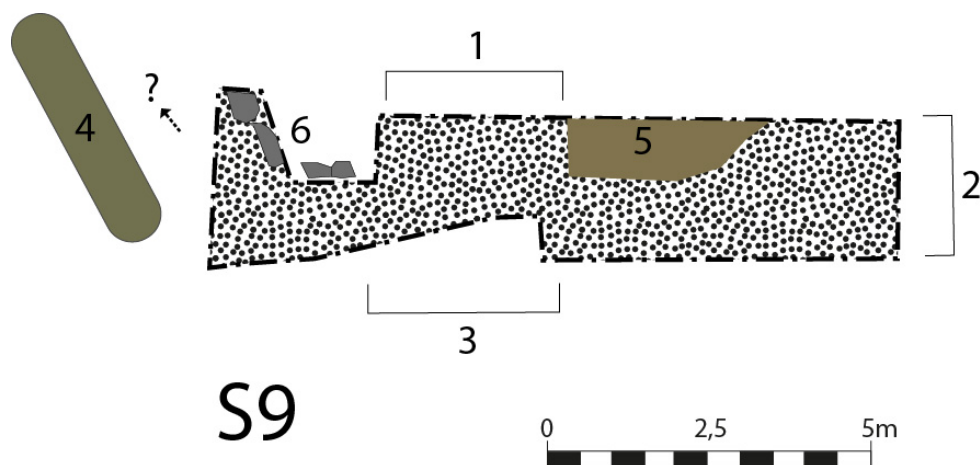

Lagerbeskrivning: Schakt 8 – planritning.

1. Stenpackning under gräs. Norr om damm, troligen del av en gång som legat i östvästlig riktning.
2. Nedgrävning i moränleran med fall åt sydväst.
3. Botten på damm
4. Stenpackning på dammens södra sida.

Lagerbeskrivning: Schakt 8 – östra sektionen

1. Moränlera. Botten på damm.
2. Ljusgrå, mycket finkornig sand med inslag av sot/träkol. Bottensediment med urlakningar från moränleran. Resursområde där vatten flödat tillfälligtvis. Möjligen plats för fuktälskande växt.
3. Svartgrå, mycket finkornig sand med inslag av sot/träkol och organiska material. Bottensediment med urlakningar från moränleran. Resursområde där vatten flödat tillfälligtvis. Troligen plats för fuktälskande växt.
4. Brunsvart, poröst och fuktigt organiskt material. Bottensediment i dammen där vatten alltid stått. Bottensedimentet består troligen av växtmaterial från intill liggande platser samt löv.
5. Kantsten i den södra delen av dammen. Sannolikt har det funnits fler stenar längre upp som tagits bort i samband med dränering. Troligen har kantstenen legat i en sned vinkel, möjligen finns det ytterligare sten längre söderut på samma nivå.
6. Kantsten i den norra delen av dammen. Stenen har på den norra sidan snarare fungerat som stabiliserande packning då det också motsvarar området för en gång som passerade i östvästlig riktning.
7. Tigrerad, finkornig sand med strimmor av organiskt material. Fuktigt och poröst. På andra sidan i schaktväggen finns en dräneringsslang ovanpå sanden. Igenlagd damm.
8. Kompakt, gulbeige moränlera. Torr och finkornig. Stabiliserande lerlager mot kantsten som även fungerat som gångväg efter att dammen lades igen. Leran har troligen stabiliserat upp kanten så att inte stenarna skulle kasa ner i sanden.
9. Brun, fet, torr och finkornig lerinblandad matjord, relativt kompakt med inslag av moränlera, tegelpannor, glas. Utjämning av dammområde.
10. Matjord och gräs längst upp.

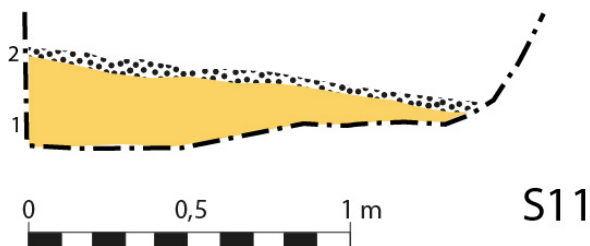
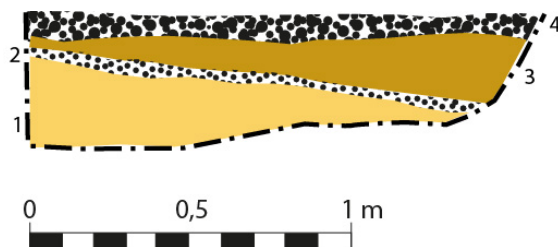
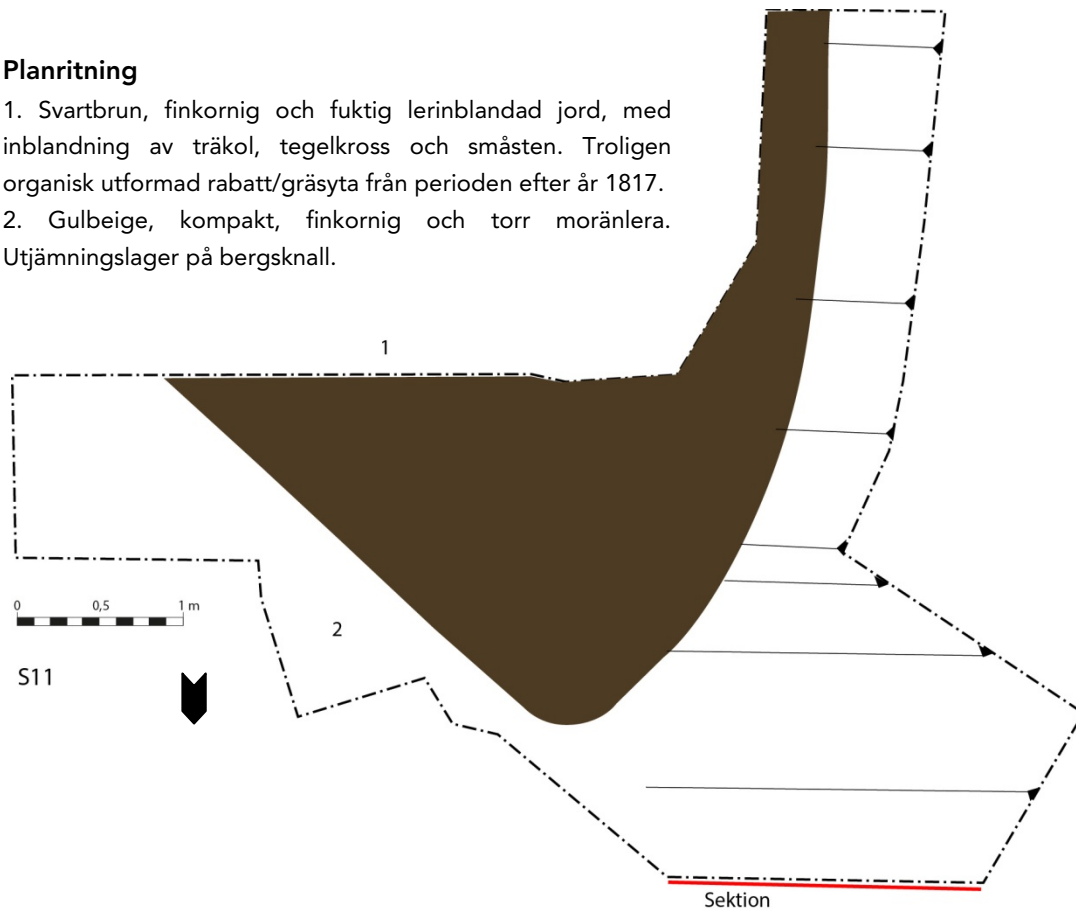
Bilaga 6. Schakt 9 – planritning

1. Vägavgränsning mot norr. Vägbredd på cirka 3,00 m. Bärlagret var en packning av sten i olika storlekar och ovanpå det grus.
2. Gångavgränsning mot öster. Gångens bredd cirka 2,00 m, men möjligen smalnar gången av längre österut till en bredd av 1,80 m vilket motsvarande gång i schakt 14 antyder.
3. Fortsättningen på vägen L1 mot norr, men söderut.
4. En liten gräsbevuxen kulle med sten och jord. Kan vara en rest efter vägen som gick ner till trädgårdsmästarebostaden i mitten på 1900-talet.
5. Område med lera, jord, grus med inslag av träkol. Troligen området för häckplantering som gick i nordsydlig riktning öster om vägen.
6. Kantsten till en väg längs med åkermarken. Fler stenar på motsatt sida om den trolige vägen mättes in med GPS. Området bör undersökas närmare då vägen inte är känd sedan tidigare.

Bilaga 7. Schakt 11 – planritning och sektion

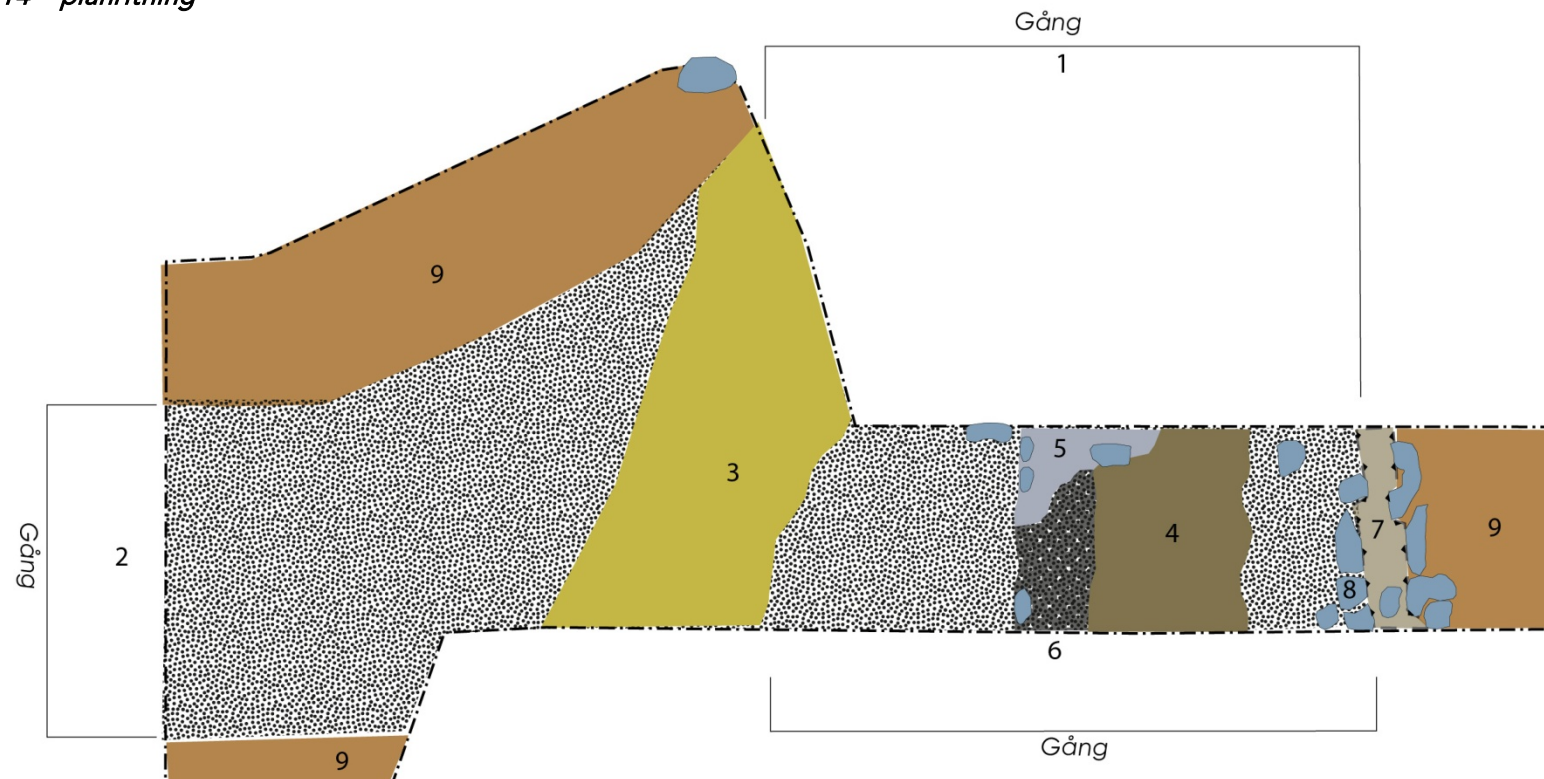
Planritning

1. Svartbrun, finkornig och fuktig lerinblandad jord, med inblandning av träkol, tegelkross och småsten. Troligen organisk utformad rabatt/gräsyta från perioden efter år 1817.
2. Gulbeige, kompakt, finkornig och torr moränlera. Utjämningslager på bergsknall.

Sektionsritning

1. Gulbeige, kompakt, finkornig och torr moränlera. Utjämningslager på bergsknall. Konvex form för ytvattenavrinning samt uppbyggnad av en organisk form på platån.
2. Grovkornigt grus, poröst och torrt. Markbeläggning under första anläggningsskedet kring 1817.
3. Gulbeige, kompakt, finkornig och torr moränlera. Utjämningslager då omgestaltning av den övre terrassen genomfördes. Datering oklar men troligen i samband med förenkling av den organiskt formade ytan (L1, planritning).
4. Befintlig markbeläggning av singel.

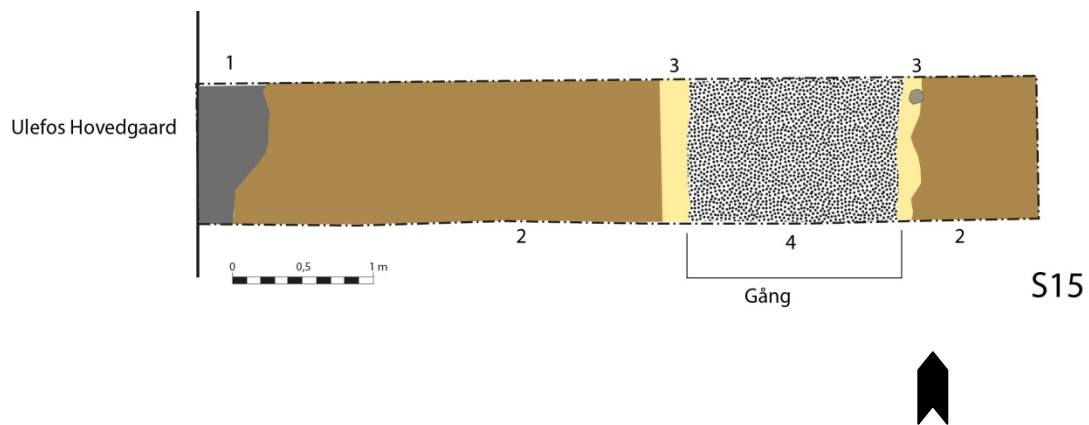

Planritning

1. Gång med nordsydlig orientering som längre norrut leder genom grindstolpar med innermått 2,40 m. Grovkornig grus med inslag av små rundade stenar i olika storlekar och med olika färg som markbeläggning.
2. Gång med västöstlig orientering med en bredd av 1,80 m. Grovkornigt grus med inslag av små rundade stenar i olika storlekar och med olika färg som markbeläggning.
3. Packning av kompakt, gulbeige lera, finkornig, fet och torr. Packningen fungerade troligen som en vattenavledare.
4. Packning av kompakt beige lera, finkornig, fet och torr. Packningen fungerade troligen som en vattenledare.
5. Grå, finkornig, torr och kompakt lera. Stabiliseringslager för sten. Möjligen förstärkning av gången alternativt en rest efter en rännal.
6. Makadam. Förstärkning av gången alternativt komplement till vattenavledning.

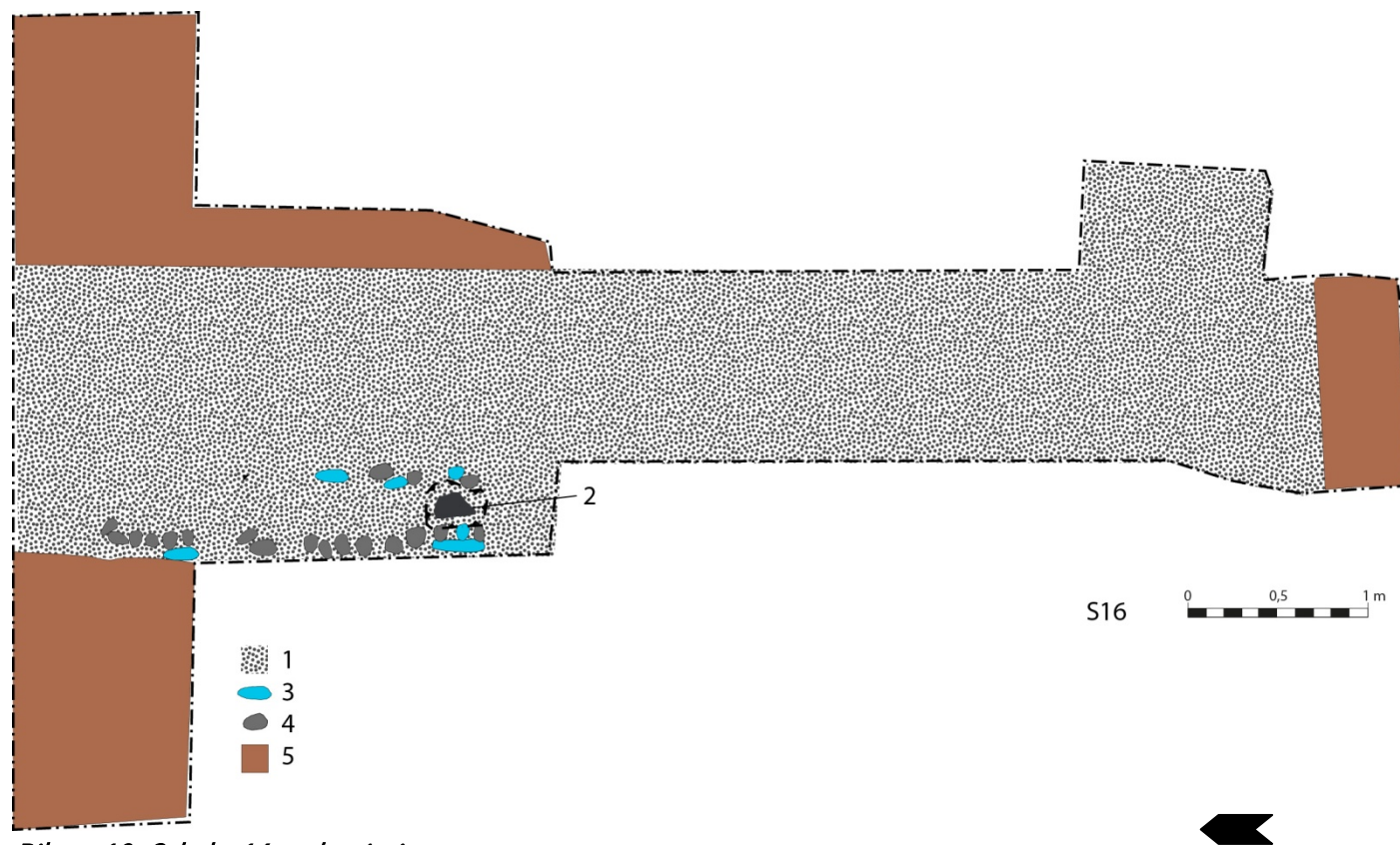
S14

Bilaga 9. Schakt 15 – planritning

1. Berg i dagen.
2. Brun, fet, finkornig lera och jord med inslag av tegelkross och träkol. Torr och något kompakt. Markhorisont från då gången var i bruk.
3. Gulbeige, fet, kompakt, finkornig och torr lera. Packning för grusgång med funktion även att skapa avrinning av ytvatten åt sidorna.
4. Gång med grovkornigt grus med inslag av små rundade stenar i olika storlekar och med olika färg som markbeläggning. Gången är 3,50 m från huvudbyggnadens östra flygel och har en bredd av 1,50 m.

Bilaga 10. Schakt 16 – planritning

1. Grusgång med nordsydlig orientering samt längst ner i söder, den södra och västra begränsningen av frukt- och bärträdgårdens gångsystem. Markbeläggningen består av grovkornigt grus med inslag av små rundade stenar i olika storlekar och med olika färg. Gångens bredd är 1,60 m inklusive en rännal i västra kanten. Rännalens bredd upptar cirka 0,50 m.
2. Rännalens djup är cirka 0,20 m och i botten finns skifferplattor som ska leda bort vatten.
3. På vissa punkter i rännalen finns gjutna förstärkningar av betong.
4. Rännalens stenar i dubbla rader är huvudsakligen av dekorativa rundade knytvävstora stenar som troligen har varit synliga då rännalen var i bruk.
5. Brun, finkornig, torr och något mager lera och jord. Äldre markhorisont från då gången var i bruk.

Arkeologiska arkivrapporter från Lund har övergått i serien Kulturmiljörapporter fr.o.m. 2013.
I serien Kulturmiljörapporter har utgivits:

2015

- 2015:1 Flyinge 22:49, Lunds kommun. Antikvarisk medverkan 2013-2014. Carita Melchert.
- 2015:2 Kv Botanicum 15, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2014. Nicklas Kronroth och Aja Guldåker.
- 2015:3 Kv Fredrik 8, Ystad. Arkeologisk förundersökning 2014. Aja Guldåker.
- 2015:4 Kv Tegnér 1, Lund. Geoteknisk undersökning m fl 2014. Aja Guldåker.
- 2015:5 Kv Bävern 1, Trelleborg. Översiktlig förundersökning. 2014. Ivan Balic.
- 2015:6 Utbyggnad av Södra stambanan, sträckan Flackarp – Lund C. Arkeologisk utredning steg 1 2014. Ivan Balic & Johan Wallin.
- 2015:7 Adelgatan. Arkeologisk förundersökning 2013. Aja Guldåker.
- 2015:8 Stora Råby 34:16, Stora Råby fornlämning nr 10:1 i Stora Råby socken, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2015. Aja Guldåker.
- 2015:9 Kv Sankt Mikael 16, Lund. Arkeologisk förundersökning och geoteknisk undersökning 2014. Aja Guldåker & Ivan Balic.
- 2015:10 Innerstaden 2:1, Stortorget, Lund. Arkeologisk förundersökning 2014. Nicklas Kronroth.
- 2015:11 Trafikplats Gastelyckan – Lund Norra. Arkeologisk utredning 2015. Mattias Karlsson.
- 2015:12 Fjärrvärme mm i Lunds kommun, Skåne. Arkeologiska förundersökningar 2010-2011. Aja Guldåker.
- 2015:13 Trädgårdsarkeologisk förundersökning vid Ulefos Hovedgaard i Norge, 2015. Aja Guldåker.